

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za kroatistiku

Katedra za metodiku nastave hrvatskoga jezika i književnosti

Zagreb, 16. lipnja 2016.

**POVEZANOST MORFOLOŠKIH ODSUPANJA S IMANENTNOM GRAMATIKOM
NA PODRUČJU NOVOGRADIŠKOGA KRAJA**

DIPLOMSKI RAD

Mentor:

doc. dr. sc. Marko Alerić

Student:

Gabrijela Vojvodić

Sadržaj

1. UVOD	4
2. IMANENTNA I NORMATIVNA GRAMATIKA	5
2.1. Imanentna gramatika.....	5
2.2. Normativna gramatika.....	7
2.2.1 Normativna morfologija i morfološka norma.....	8
3. NAČELA U NASTAVI HRVATSKOGA JEZIKA	10
4. JEZIČNI OSJEĆAJ	13
5. ODSUPANJA OD MORFOLOŠKE NORME.....	15
5.1 Prethodna istraživanja odstupanja od morfološke norme	16
6. MORFOLOŠKI OPIS GOVORA NOVOGRADIŠKOGA KRAJA.....	19
7. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA ODSUPANJA OD MORFOLOŠKE NORME	22
7.1. Svrha i zadaci istraživanja	22
7.2. Hipoteze istraživanja	22
7.3. Postupci i metode istraživanja	23
8. PRIKAZ REZULTATA ISTRAŽIVANJA	26
8.1. Analiza rezultata istraživanja po dobi učenika	44
8.2. Analiza rezultata po školskim zadacima.....	45
8.3. Broj najčešćih odstupanja od morfološke norme.....	46
8.4. Razlozi odstupanja od morfološke norme.....	49
9. UČENJE I POUČAVANJE MORFOLOŠKE NORME	51
9.1. Normativni uzorci.....	53

9. 1. 1. Nenormativni oblici glagolskoga pridjeva radnoga	53
9. 1. 2. Zamjena unutar kategorije načina	57
9. 1. 3. Zamjena normativnoga oblika glagolskoga priloga sadašnjega nenormativnim.....	61
9. 2. Suvremena nastavna sredstva i zadaci	64
9. 2. 1. Plakati s najčešćim odstupanjima	64
9. 2. 2. Projekt.....	66
10. ZAKLJUČAK	68
11. POPIS LITERATURE.....	69
10. POPIS PRILOGA	73

1. UVOD

Jezična se kultura njeguje imanentnom i normativnom gramatikom. U supostojanju organskih idioma i standardnoga idioma otkriva se ljepota hrvatskoga jezika. Dok se u djetinjstvu pojedinac svojim mjesnim govorom veže uz najužu sredinu, tijekom odrastanja biva potaknut ovladati govorom koji je mnogoljudniji i funkcionalno polivalentan.

Cilj je nastave hrvatskoga jezika omogućiti pojedincima ovladavanje standardnojezičnom normom i osposobiti ih za njezino uspješno primjenjivanje u svakodnevnome komuniciranju. Tako je i svrha nastave morfologije, jednog dijela gramatike standardnoga idioma, pomoći učenicima u razumijevanju, usvajanju i primjeni morfološke norme u svakodnevnome izražavanju.

U tom procesu ovladavanja normativnom gramatikom često dolazi do odstupanja. Da bi se ta odstupanja mogla istražiti potrebno ih je uočiti, popisati i opisati. Također je potrebno osvrnuti se na dosadašnje metodičke modele i uspostaviti nove kako bi se mogli primjenjivati u učenju i poučavanju onih dijelova morfološke norme prilikom čije se upotrebe najviše odstupa.

Ovaj je rad podijeljen na teorijski i istraživački dio. U teorijskome dijelu objašnjava se odnos između imanentne i normativne gramatike, odnosno primarnoga i sekundarnoga jezičnoga osjećaja te se govori o načelima u nastavi hrvatskoga jezika i donosi morfološki opis govora novogradiškoga kraja. Istraživački dio rada započinje prikazom rezultata istraživanja, njihovom analizom te oblikovanjem normativnih obrazaca kao i uputa za uspješnije poučavanje morfološke norme utemeljenoj na učeničkoj imanentnoj gramatici.

2. IMANENTNA I NORMATIVNA GRAMATIKA

Budući da se u ovome radu proučavaju odstupanja od morfološke norme i utjecaj imanentne¹ gramatike na njezino ovladavanje, potrebno je istaknuti obilježja imanentne i normativne gramatike te njihove razlike i odnos.

2.1. Imanentna gramatika

“Dijete ne uči jezik tek kada prekorači školski prag. Susreće se s jezikom prije nego ga razumije. Vjerojatno dijete, bar ovo današnje, doživljava riječ, a po njoj i jezik, najprije kao radost” (Težak, 1996: 39). Dijete je steklo spontano i nesvjesno svoju prvu jezičnu kompetenciju te se vrlo “lako može izraziti bez ikakvih komunikacijskih poteškoća jer upotrebljava jezik kulture kojoj pripada i s kojom se identificira” (Kovačević i Pavličević-Franić, 2002: 83). Zahvaljujući toj kompetenciji, pojedinac može komunicirati na relativno malom prostoru s relativno malim brojem ljudi i s relativno ograničenim područjem tema (usp. Alerić, 2006: 193). Taj jezični sustav naziva se imanentna, odnosno primarna, implicitna, intuitivna, unutarnja ili prirodna gramatika (usp. Alerić, 2007: 11).

Imanentna gramatika posreduje i u “prenošenju vrijednosnih sustava koji su poželjni ili nepoželjni u sredini u kojoj većina pojedinaca jezični sustav oblikuje pod utjecajem iste ili gotovo iste imanentne gramatike” (Alerić, 2006: 193).

Iako se imanentna gramatika stječe u kratkom razdoblju, ona u životu pojedinca ima trajan utjecaj jer je njome prvom ovladao².

Za razliku od standardnoga jezika, imanentna je gramatika nestalna, nejedinstvena, promjenjiva i u promjenama se pojednostavljuje (usp. Alerić, 2006: 193). Najvećim dijelom odgovara jezičnom sustavu nekog organskog idioma, tako da se može lokalizirati. Hrvatski je jezik raščlanjen na 3 narječja (štokavsko, čakavsko i kajkavsko) te na brojne dijalekte i idiome,

¹ Imanentan je onaj “1. koji je sadržan u biti neke pojave, a ne potječe od nekog djelovanja izvana, koji proistječe iz same naravi koga ili čega; urođen, 2. koji je sadržan u nekoj pojavi, koji ne prelazi tu pojavu i ostaje njome ograničen” (Anić 2006: 431)

² “To je onaj i onakav kojemu okus u ustima i zvuk u uhu osjećamo kao oblik sebe. Njemu, ako smo od njega otišli, nostalgично težimo kao za podrijetlom, djetinjstvom i zavičajem” (Škarić, 2006: 17)

stoga imanentna gramatika “ne označava jedinstvenu kategoriju jer postoji više organskih idioma, odnosno i više imanentnih gramatika” (Alerić, 2006: 192). Isto tako, zavičajni se idiom utemeljen na istoj imanentnoj gramatici može ostvariti na različite načine zbog individualnih osobina i različitih uvjeta odrastanja (usp. Alerić, 2006: 192-193), stoga imanentna gramatika podrazumijeva:

- a. dio koji se podudara s jezičnim sustavom nekoga organskoga, zavičajnoga idioma,
- b. dio koji se podudara s jezičnim sustavom nekoga drugog, bližega ili udaljenijega organskoga idioma, s kojim pojedinac češće dolazi u doticaj (što dovodi do isprepletanja više jezičnih sustava),
- c. dio koji se podudara sa standardnim idiomom, koji odgovara standardnojezičnoj normi (što dovodi do isprepletanja imanentne i normativne gramatike),
- d. dio koji predstavlja novotvorbu izvornoga govornika (ono što je odstupanje u odnosu na njegovu imanentnu gramatiku ili u odnosu na idiom/idiome čija je obilježja u većoj ili manjoj mjeri usvojio) (v. Gazdić-Alerić i Alerić, 2002: 12-13).

Učeći normativnu gramatiku, nemoguće je da se pojedinac odrekne svoje imanentne gramatike, stoga bi se trebalo prilikom poučavanja normativne gramatike voditi računa o imanentnoj gramatici. Budući da je pojedinac već ovladao imanentnom gramatikom, omogućeno mu je i da s vremenom ovlada standardnojezičnom gramatikom.

Još jedno važno obilježje imanentne gramatike jest da se odstupanja u imanentnoj gramatici ne sankcioniraju jer ona nije propisana (usp. Alerić, 2006: 194). Može se zaključiti da zahvaljujući imanentnoj gramatici, tj. primarnoj jezičnoj kompetenciji, izvorni govornik:

- a) zna konkretan organski idiom i može se njime uspješno služiti
- b) čini odstupanja od toga idioma u skladu s oblicima koji su u njemu prisutni ili pod utjecajem drugih idioma koje poznaje (u vrtiću, u školi, družeći se s rođacima, prijateljima, itd.), ali se ta odstupanja u sredini u kojoj žive teško uočavaju i ne ‘sankcioniraju’ (usp. Alerić, 2009: 64)

U ovladavanju normativnom gramatikom više će uspjeha imati, zbog manjih razlika između njegove imanentne gramatike i normativne gramatike, onaj pojedinac:

1. čiji se zavičajni idiom manje razlikuje od standardnoga idioma,
2. koji je svjesniji postojanja standardnoga idioma i razlika između normativne i imanentne gramatike

3. koji je sam i u svojoj obitelji bio izloženiji standardnome idiomu
4. koji je stvorio pozitivan odnose prema standardnome idiomu
5. koji je pokazivao dugotrajnije i uspješnije zanimanje za učenje standardnoga idioma (usp. Alerić, 2006: 196).

Logika govora koju dijete poznaje suprotna je gramatici govora koju bi tek trebalo usvojiti, no rabeći najprije usvojene logičke izričaje, a poslije i apstraktne gramatičke paradigme, učenik će tijekom školovanja postupno naučiti proizvoditi i standardnojezične oblike kako na morfološkoj razini tako i na ostalima (usp. Pavličević-Franić, 2007: 47-48).

2. 2. Normativna gramatika

“Nitko nema pravo ulaziti u naše osobne i 'obične' izričaje – ne treba zaboraviti da je naš jezik ujedno i jezik naše intime, osobni, privatni. Ali privatnost nestaje onoga trena kada smo pred kamerom, za govornicom, za katedrom, u školskoj klupi – tada treba govoriti javnim, općerazumljivim, biranim jezikom”³.

Kao druga gramatika, normativna gramatika predstavlja drugu jezičnu kompetenciju, i zahvaljujući toj kompetenciji “pojedinaac može komunicirati na širem prostoru (u široj zajednici, s većim brojem ljudi) i u vezi s puno većim brojem tema, odnosno svoja znanja i vještine primijeniti i izvan svoga zavičaja” (Gazdić-Alerić i Alerić, 2012: 13). U skladu s time normativna gramatika “posreduje i u prenošenju vrijednosti koje su poželjne ili nepoželjne u široj sredini, društvu u cjelini” (Alerić, 2006: 194).

“Djeca nailaze na velike poteškoće kad se od njih očekuje komunikacija ne samo na drugom jeziku nego i na standardu, a ne na dijalektu. Standard je za njih također drugi, ‘strani’ jezik s kojim se ne mogu identificirati i zbog njegove artifičnosti” (Kovačić i Pavličević-Franić, 2002: 83). Na učenje normativne gramatike pojedinca treba potaknuti jer je ovladavanje standardnim idiomom nužno, izravno ili neizravno, povezano s napuštanjem idioma djetinjstva, stoga nije neobično što se pojedinac osjeća nelagodno služeći se standardnim idiomom, dok se osjeća ugodno upotrebom svojega zavičajnoga idioma (usp. Kovačić i Pavličević-Franić, 2002: 83).

Osim što pojedinac mora biti potaknut za učenje standardnoga idioma, za njegovo uspješno

³ http://os-retfala-os.skole.hr/kgb_arhiva/skolstvo2?news_id=210 (Pristup poveznici 5. 5. 2016.)

ovladavanje potreban je i pozitivan stav prema standardnome jeziku. Istraživanja pokazuju da najsporije ovladavamo onim činjenicama prema kojima nemamo stav, osrednjim uspjehom ovladavamo onim činjenicama prema kojima imamo suprotan stav, dok najuspješnije ovladavamo sadržajima prema kojima imamo pozitivan stav (usp. Gazdić-Alerić i Alerić, 2009: 6).

Ako kod pojedinca ne postoji spremnost na prihvaćanje standardnoga idioma, a ni svijest o potrebi njegova usvajanja, onda se ne može govoriti ni o njegovoj spremnosti na potpuno prihvaćanje šire društvene zajednice (Alerić, 2006: 195).

Normativna je gramatika “gramatika standardnoga, neorganskoga idioma” (Alerić, 2006: 194). Ona se uči svjesno, njome se ovladava u relativno dugom razdoblju. Unatoč učenju, kontinuirano se zaboravlja te se stalno mora iznova ovladavati. Razlozi za to su češća upotreba govorene, a ne pisane komunikacije, utjecaj imanentne gramatike te nastavnici koji ne pružaju normativan uzor (usp. Alerić, 2006: 194).

Normativna je gramatika jedinstvena, stalna, nepromjenjiva u najmanjoj mogućoj mjeri. Ima svoje govornike, ali ne i svoje mjesto, stoga se ne može lokalizirati kao imanentna gramatika. Kada je pojedinac ovladao sekundarnom kompetencijom organiziranom po zakonima normativne gramatike i može se služiti njome, kada odstupa u oblicima koji nisu normativni, ta se odstupanja sankcioniraju (osim u književno-umjetničkom standardnojezičnome stilu) (usp. Alerić, 2006: 195).

2. 2. 1 Normativna morfologija i morfološka norma

Normativna morfologija (morfologija u užem smislu⁴) opisuje morfološku normu standardnoga idioma. Drugim riječima, “ona opisuje svojstvena i zalihosna obilježja svake morfološke činjenice, proučava i opisuje odstupanja od norme u konkretnim govorenim ili pisanim ostvarenjima te pokušava predvidjeti i usmjeriti njezin razvoj” (Alerić, 2006: 191).

Jedan od ključnih zadataka normativne morfologije jest i taj da ona posebno utvrđuje, prati i proučava one dijelove morfološke norme prilikom čije se upotrebe javlja veći broj odstupanja te se u vezi njih mora očitovati, odnosno proglasiti ih normativnima ili nenormativnima. U skladu s

⁴ Morfologija u širem smislu je opisna morfologija i ona podrazumijeva najčešće sinkronijski opis (proučavanje) morfologije bilo kojega idioma i dio je njegove opisne gramatike (usp. Alerić, 2009: 12).

time normativna morfologija, osim što utvrđuje morfološku normu, predviđa i usmjerava budući jezični razvoj (usp. Alerić, 2009: 12).

Da bi se morfološka norma opisala, potrebno je navesti inherentna i redundantna obilježja svake morfološke činjenice, kao i sve nenormativne pojave koje se javljaju u vezi s tom morfološkom činjenicom (usp. Alerić, 2009: 13).

To znači da bi za precizan opis morfološke norme standardnoga hrvatskog idioma bilo potrebno odrediti i opisati sve slučajeve u kojima dolazi do odstupanja od morfološke norme u govorenim ili pisanim ostvarenjima pojedinaca raznih dobnih, obrazovnih, socijalnih i drugih skupina (usp. Alerić, 2009: 13).

Potrebno je voditi računa o tome da se stupanj usvojenosti neke činjenice morfološke norme, može utvrditi samo za govoreni i/ili pisani diskurs za koji se pokaže:

1. da njegov autor u određenoj mjeri, barem minimalnoj, posjeduje standardnojezičnu kompetenciju
2. da njegov autor svjesno nastoji komunicirati na standardnome idiomu
3. da situacija u kojoj autor diskursa komunicira zahtijeva komuniciranje na standardnome idiomu

Iako je nemoguće popisati svako pojedinačno odstupanja, mogu se utvrditi, opisati i obrazložiti barem ona odstupanja koja se najčešće javljaju, a ti popisi mogu biti od pomoći nastavnicima u tumačenju i ispravljanju učeničkih pogrešaka, a učenicima u ovladavanju standardnojezične norme (usp. Alerić, 2009: 14)

3. NAČELA U NASTAVI HRVATSKOGA JEZIKA

Nastavna načela izvode se iz svrhe učenja određenoga predmeta, odnosno “iz njegove biti i osebnosti, iz učenikovih potreba i mogućnosti, iz temeljnih značajki škole i iz okolnosti koje mogu bitno utjecati na nastavu” (Težak 1996: 93). Težak navodi i objašnjava nastavna načela hrvatskoga jezika kojih bi se u nastavi hrvatskoga jezika trebalo pridržavati, a to su: načelo opće naobrazbe i stručne usmjerenosti; znanstvenosti; odgojnosti; stvaralaštva; književnog jezika; zavičajnosti; međuovisnosti nastavnih područja; razlikovanja i povezivanja jezičnih razina; obavijesne i estetske funkcionalnosti; teksta; sadržajne, tekstovne i stilske raznolikosti; sadržajne kompetencije; prosudbe; demokratičnosti; sustavnosti i nesustavnosti; ekonomičnosti i selektivnosti; indukcije i dedukcije; primjerenosti i akceleracije; analize i sinteze; zornosti te načela zanimljivosti.

Za ovaj je rad potrebno naglasiti važnost načela odgojnosti, zavičajnosti, obavijesne i estetske funkcionalnosti te načela zornosti.

Pod načelom odgojnosti podrazumijeva se potreba za razvijanjem ljubavi prema vlastitom jeziku, ali i stjecanje “navike jezične snošljivosti, tj. poštivanje tuđih jezika, narječja, idioma (Težak 1996: 95). Pojedinaac svoj svjetonazor izgrađuje oblikujući svoje govorne navike te shvaćajući uzajamnu vezu između jezika i stvarnosti, stoga bi lingvometodički predlošci u nastavi hrvatskoga jezika trebali biti raznovrsni i pokrivati sva područja ljudskoga života (usp. isto). Prema Težaku pravilna odgojnost oblikuje se:

- a) osobnim stavom i ponašanjem nastavnika
- b) izborom tekstova iz kojih nenametljivo struje odgojno pozitivni utjecaji na mladu osobu
- c) izborom načina, metoda i metodičkih postupaka koji pozitivno angažiraju učenike na emocionalnom i intelektualnome planu
- d) povezivanjem nastave hrvatskoga jezika s kulturnim domašajima Hrvatske, Europe i drugih zemalja (Težak, 1995: 96)

Dakako da odgojni ciljevi ne smiju biti nametnuti jezično-naobrazbenim ciljevima, već se trebaju uzajamno podupirati. Nastavnik je taj koji svoju nastavu treba obogatiti tekstovima i nastavnim postupcima koji će učenicima otvoriti vidike vrijednosti vlastitoga, ali i tuđega načina izražavanja.

Iako se učenici na nastavi hrvatskoga jezika osposobljavaju za komuniciranje standardnim

jezikom, načelo zavičajnosti polazi od zahtjeva “da se u nastavi književnoga jezika iskoristi učenička imanentna gramatika” (Težak 1995: 97). U početnoj nastavi poželjno je krenuti od uporabe zavičajnoga idioma jer učenici na njemu mogu najpreciznije izraziti svoje misli. Nakon formiranja rečenice na zavičajnome idiomu, učeniku ju je lakše oblikovati na standardnome jeziku. Također, učenik će s time razviti pozitivan stav prema svome zavičajnome idiomu, ali i standardnome jeziku te će mu te svojevrsne vježbe prevođenja olakšati učenje standardnoga jezika. Ovo načelo najbolje dolazi do izražaja kada nastavnik “za vježbe usmenog i pismenog izražavanja pronalazi teme u najbližoj okolini, u zavičajnoj kulturi, u problematici učenikova kraja” (Težak, 1995: 98).

Načelo obavijesne i estetske funkcionalnosti podrazumijeva da “jezične činjenice valja spoznavati u njihovu obavijesnom i estetskom funkcioniranju” (Težak, 1995: 99). Nastava gramatike trebala bi biti funkcionalna, odnosno “utemeljena na uočavanju i proučavanju jezičnih pojava, kao i da se u ovladavanju normativnom gramatikom učenici moraju oslanjati na svoja jezična iskustva“ (Alerić, 2009: 75). Pisanjem školskih zadaća i povezivanjem nastave gramatike s interpretacijom učeničkih sastavaka, nastavnik će učenike osposobiti za otkrivanje estetske funkcije riječi (usp. Težak, 1995: 99). Također bi se u nastavi hrvatskoga jezika trebali koristiti tekstovi oblikovani na svim funkcionalnim stilovima, od uporabnih (reklame, recepti, upute) do stručnih tekstova iz raznih područja (usp. Alerić, 2009: 76). Ovo načelo obvezuje da se nastava gramatike tumači na cjelovitim tekstovima, a ne izdvojenim riječima ili sintagmama iz tekstnih situacija.

Načelo zornosti iziskuje od nastave hrvatskoga jezika da bude očigledna, zorna, razumljivija i jasnija učenicima. Težak upozorava na razliku između uobičajenoga tumačenja ovoga načela i onoga kako bi ga se zapravo trebalo tumačiti. Nastavnici pojam zornosti često doslovno svode na vidljivost i tako izvode nastavu uz pomoć konkretnih predmeta i slika, dok bi se, da bi nastava bila zorna, trebalo prvenstveno oslanjati na učeničku imanentnu gramatiku, a potom i na navike koje učenik stječe uporabom standardnoga jezika (usp. Težak, 1995: 109). Sukladno tome i Mamuzić to načelo naziva načelom očiglednosti i povezuje ga također s imanentnom gramatikom i jezičnim osjećajem (Mamuzić, 1959: 66).

Alerić spomenutim načelima dodaje još i načelo jezične sposobnosti, čestotnosti i svrhovitosti (2009: 78-79). Načelo jezične sposobnosti naglašava da se upravo oslanjajući na jezičnu sposobnost mogu u nastavi normativne morfologije temeljiti pretpostavke i oblikovati

konkretni zadaci koji bi omogućili učenicima kvalitetnije ovladavanje standardnojezičnom kompetencijom. Načelo čestotnosti upozorava da će učenici biti uspješniji u ovladavanju onim dijelovima morfološke norme na koje češće nailaze u svakodnevnoj komunikaciji, dok načelo svrhovitosti naglašava da se svaka aktivnost lakše prihvaća i obavlja ako joj je poznat smisao, odnosno primjena u svakodnevnome životu (usp. Alerić, 2009: 79).

S obzirom na to da se u objašnjenim načelima često spominjao pojam učeničkoga jezičnoga osjećaja kao polazišta za poučavanje normativne gramatike, potrebno ga je pobliže odrediti kao i njegov odnos s imanentnom gramatikom.

4. JEZIČNI OSJEĆAJ

Jezični je osjećaj “neposredna (intuitivna) svijest, koja je točna i koja prethodi (u fazi kodiranja) ili koja slijedi (u fazi dekodiranja) organizacijsko-sekvencijalni smjer jezične poruke” (Težak, 1996: 97). Odnosno, jezični osjećaj pojedincu otkriva kako će teći govorni lanac, bilo da ga on sam proizvodi ili dobiva od drugoga. Što je bolja ovladanost jezičnim sustavom, jezični je osjećaj pouzdaniji.

Također, jezični je osjećaj kategorija koja se manifestira kao spontano reagiranje na jezične pojave, kao subjektivna procjena jezičnih očitovanja, a ponajviše se ostvaruje od druge do pete godine života (usp. Rosandić i Silić, 1979: 9).

Alerić definira jezični osjećaj kao “neosviještenu sposobnost procjene usklađenosti jezičnih činjenica u vlastitim/ili tuđim govorenim i/ili pisanim ostvarenjima sa stanjem u nekom drugom jezičnom sustavu” (Alerić, 2007: 12). Jezični osjećaj ne može se uvijek smatrati sinonimom za imanentnu gramatiku jer je značenjski širi kad “podrazumijeva cjelovitu sposobnost procjene usklađenosti svih obilježja nekoga jezičnog sustava, a ne samo sposobnost procjene usklađenosti gramatičkih obilježja nekog jezičnog sustava s drugim (Alerić, 2007: 12).

Isti autor uvodi dihotomiju između primarnoga i sekundarnoga jezičnoga osjećaja (usp. Alerić, 2007). Primarni jezični osjećaj naziv je za jezični osjećaj koji pojedinac prvi stječe, jezični osjećaj svoga zavičajnoga idioma, onaj koji ostavlja “najdublji trag i ima najdalekosežnije utjecaje na sve jezične sustave s kojima će se pojedinac u budućnosti susretati i sve jezične kompetencije kojima će pokušati ovladati” (Alerić, 2007: 13). Jezični osjećaj nije jedinstven pojam jer se uvijek konkretno odnosi na neki jezični sustav i potrebno ga je dopuniti nazivom idioma na koji se taj jezični osjećaj odnosi (jezični idiomi i s tim u skladu i jezični osjećaji za idiome mogu biti konkretni standardni idiomi ili nekonkretni, poput narječja) (usp. Alerić, 2007: 13).

Primarni jezični osjećaj kao i primarnu jezičnu kompetenciju omogućuje imanentna gramatika, dok sekundarni jezični osjećaj i sekundarnu jezičnu kompetenciju omogućuje ovladavanje normativnom gramatikom.

Sekundarni se jezični osjećaj nužno stječe ovladavanjem normativne gramatike. On je zato povezan sa stupnjem školovanja, ali i sa životom u gradskoj ili seoskoj sredini, sa sličnostima i razlikama između pojedinoga organskog i standardnog idioma, s učestalošću javne govorene i

pisane komunikacije itd. (usp. Alerić, 2007: 15). Razlike između primarnog i sekundarnog osjećaja su sljedeće:

1. primarni se jezični osjećaj oslanja na jezični sustav nekog organskog idioma, a sekundarni se jezični osjećaj najčešće oslanja na jezični sustav standardnog idioma
2. primarni jezični osjećaj nije jedinstven, primarni je jezični osjećaj svakog pojedinca povezan s njegovom imanentnom gramatikom pa je primarnih jezičnih osjećaja onoliko koliko i organskih idioma, dok je sekundarni jezični osjećaj jedinstven jer nastaje kao posljedica ovladavanja jedinstvenom normativnom gramatikom standardnog idioma
3. primarni je jezični osjećaj relativan, subjektivan jer se temelji na jezičnom sustavu organskog idioma, a sekundarni je jezični osjećaj apsolutan, objektivan, jer se temelji na jezičnom sustavu standardnog idioma
4. sekundarni se jezični osjećaj samo djelomično podudara s primarnim jezičnim osjećajem
5. sekundarni jezični osjećaj dolazi u dodir s primarnim jezičnim osjećajem i s njim se isprepleće (usp. Alerić 2007: 14).

Iako štokavsko narječje čini organsku osnovicu hrvatskoga standardnoga idioma, u potpunosti se ne podudara s jezičnim osjećajem koji nastaje kao posljedica ovladavanjem standardnim idiomom, isto kao što se ni hrvatski standardni idiom ne podudara ni s jednim štokavskim organskim idiomom. Nema naselja ni kraja čiji je govor za hrvatski standardni idiom u prošlosti bio ili je danas mjerodavan⁵. Svaki je standardni idiom autonoman i kao takav neovisan o svim organskim idiomima, pa i o onom jezičnom sustavu koji mu je poslužio kao osnovica (usp. Alerić, 2007: 14-15).

⁵ „Trebalo jasno reći: nema sela gdje se govori standardnim idiomom, nego ima 'seljaka' koji to vjeruju jer se nijedan mjesni govor ne može podmetnuti za standardni koji je mišljen i doživljen kao organski“ (Škarić, 2006: 18).

5. ODSUPANJA OD MORFOLOŠKE NORME

Morfologija je struktura riječi ili grana lingvistike koje proučava strukturu riječi i obično se dijeli na dva glavna područja. Prvo je fleksija - mijenjanje oblika pojedine riječi iz gramatičkih razloga (sprezanje glagola ili sklanjanje imenice), a drugo je tvorba riječi, koja proučava stvaranje novih riječi od postojećih riječi (usp. Trask, 2005: 206).

Morfologiju nije lako odvojiti od drugih jezičnih disciplina, napose od fonologije i sintakse, stoga će se i u ovome radu pažnja posvetiti i fonologiji i sintaksi u onim primjerima odstupanja u kojima je nemoguće lučiti morfološke činjenice od fonoloških ili sintaktičkih.

Norma se općenito definira kao “pravilo, propis, obrazac, kriterij prema kojem se određuje kako bi nešto trebalo biti”, dok se s lingvističkog stajališta određuje kao “ukupnost leksičkih, gramatičkih i pravopisnih propisa za pravilno služenje jezikom” (Anić, 2006: 1979). Gramatička se norma opisuje u normativnim priručnicima (pravopis, gramatika, rječnik, jezični savjetnik). Da bi osigurao razumljivu i točnu primjenu gramatičke norme, opis u normativnim priručnicima mora biti precizan i jasan.

Odstupanje od norme je pogreška koja se javila u primjeni, upotrebi standardnojezične norme. Budući da je hrvatski standardni sustav utvrđen, normiran, onda se i odstupanja mogu utvrditi. Ona pomažu u predvidivosti razvoja hrvatskoga standardnoga jezika, odnosno pomaže da se predvidi u kojem će se smjeru razvijati hrvatski standardni jezik i što će s vremenom postati dijelom njegove norme. Prateći probleme učenika nastavnici su spremni predvidjeti u čemu će učenici pogriješiti, znat će kako glasi pravilan oblik i dati im objašnjenje za njega. Budući da hrvatski standardni jezik mora omogućiti komunikaciju u prostoru i vremenu, on mora ostati što čvršći, ne smije se često mijenjati. U usporedbi s njime mjesni govori nisu zapisani, upotrebljavaju se samo usmeno, tako da se, dok su živi, pojedinci mogu sporazumijevati, a poslije se ta imanentna gramatika zaboravlja, odnosno mijenja s novim naraštajima.

Odstupanja od morfološke norme pokazuje nedovoljnu ovladanost standardnojezičnom morfološkom normom. Alerić navodi neke od razloga odstupanja:

- a) utjecaj jezičnog sustava zavičajnog idioma
- b) utjecaj jezičnog sustava drugog organskog ili neorganskog, hrvatskog ili nehrvatskog idioma
- c) utjecaj normativne gramatike

d) utjecaj jezičnih osobitosti pojedinca (Alerić 2009: 68).

Dakle, najjači razlog odstupanja je utjecaj imanentne gramatike u kojoj ne postoje odstupanja i nikakve se greške ne sankcioniraju. Utjecaj na odstupanja imaju i imanentne gramatike onih s kojima često dolazimo u doticaj. Normativna gramatika također može biti uzrokom pojavljivanja odstupanja jer se učenik povede za jednim normativnim modelom, za onim što je prevladavajuće (npr. većina imenica u G množine ima nastavak -a, a zanemare se iznimke od toga pravila). Ona jezična odstupanja kojima ne možemo pronaći uzrok pripisuju se individualnim obilježjima pojedinca. Još bi se kao mogući uzrok mogla nadodati i promjena u normi. Češća upotreba neke jezične činjenice može dovesti do toga da će ta jezična činjenica biti prihvaćena, no ipak se rijetko zbivaju takve promjene u hrvatskome standardnome jeziku. Također, odstupanja nastaju zbog jezične ekonomičnosti, težnje za pojednostavljivanjem. Neke se jezične činjenice nastoje ekonomizirati i kao takve prodiru u jezik s nastojanjem da se za vrijeme komunikacije uštedi i tjelesni i misaoni napor.

5. 1 Prethodna istraživanja odstupanja od morfološke norme

Mnogi popisi najčešćih odstupanja od standardnojezične norme nastali su na temelju pisanih radova, najčešće školskih zadaća osnovnoškolskih i srednoškolskih učenika.

Travinić je sastavio pregled učeničkih pogrešaka jer je primijetio da učenici često prave iste pogreške te se one u “tolikoj mjeri ponavljaju, da se jednom prilikom uvjerio, kako uopće nije potrebno za ispravak nove zadaće praviti nove bilješke o pogreškama, nego se mogu mirno uzeti bilješke od posljednjeg ispravka i one će biti gotovo sto posto iste!” (Travinić, 1957: 22). Naglašava da hrvatski jezik nije toliko težak u usporedbi s ostalima jer kada se prouče najčešće pogreške koje se prave njihov broj ne prelazi trideset. Problem je u tome što nastavnici odlaze previše u širinu, umjesto da se pažnja usmjeri na tih tridesetak pogrešaka. Ako se sastavi pregled najčešćih pogrešaka i predstavi ih se učenicima, tada im one neće biti previše apstraktne i znat će na što posebno moraju paziti pišući svoje radove. Također, “nije poanta u tome da se učenicima da što više pravila koja trebaju naučiti, već ih se treba naučiti gledati u pravopise i gramatike” (Travinić, 1957: 23-24). Zabilježio je sljedeća najčešća morfološka odstupanja: pisanje enklitika, pisanje futura I., upotreba posvojno-povratne zamjenice svoj, pisanje prijedloga uz neodređen zamjenice koje počinju s ni-, pisanje kondicionala, izostavljanje enklitike u perfektu iza

zamjenica me, te, se; upotreba futura II; upotreba kuda? kamo? gdje?; instrumental društva i sredstva te posvojni genitiv.

Tako je i Sović proveo analizu stanja pismenosti učenika na prijamnom ispitu u lipnju 1965. i 1966. godine te potaknut desetogodišnjim iskustvom napisao "nekoliko primjedaba o teškoćama i rezultatima u nastavi našega jezika (Sović, 1967: 22). Uzroke nepismenosti nalazi u velikoj količini domaćih zadaća koje učenici pišu, a da im ih nitko ne ispravlja, zatim u *nakaradnom* shvaćanju o bespotrebnosti učenja materinskoga jezika u školi jer se on uči u kući. I posljednje, i ono najvažnije, da se često zaboravlja kako dobra nastava materinskoga jezika olakšava rad i u ostalim predmetima, dok suprotno shvaćanje otežava nastavu i u drugim predmetima (usp. Sović, 1967: 22-23). Od brojnih pravopisnih i gramatičkih odstupanja koje navodi, najčešća morfološka odstupanja su u glagolskome pridjevu radnome (*bijo, kupijo, reka, čul, znavo*).

Težak upozorava na to da nastavnik planirajući morfološko gradivo mora uspostaviti vrijednosnu ljestvicu, i to uzimajući u obzir s jedne strane čestoću i uporabnu vrijednost oblika, a s druge strane učenikov odnos prema tom obliku prouzročen jezičnom navikom, odnosno učeničke intuitivne gramatike i govorne navike koje nisu u skladu sa standardnom hrvatskom morfologijom (usp. Težak, 1996: 282). Što znači da nije potrebno jednako vrijeme posvetiti tumačeći one oblike koji su česti i one koje se rijetko upotrebljavaju. Donosi pregled poteškoća u nastavi morfologije kojima se treba više poklanjati pozornosti i vremena:

- a) duga i kratka množina
- b) sibilizacija u nominativu i vokativu množine imenica muškog roda te u lokativu i dativu jednine imenica ženskoga roda
- c) akuzativ za živo i neživo imenica muškoga roda, ali i u zamjenicama i pridjevima koji se slažu s tim padežima, a to vrijedi i za njihovo slaganje s akuzativom imenica srednjega roda (*pismo koje si mi poslao – a ne kojeg*)
- d) genitiv množine imenica e vrste s višesuglasničkim osnovnim završetkom (naranača,
- e) naranča i naranči)
- f) vokativne nastavke u jednini imenica muškoga i ženskoga roda, posebice u vlastitih imena
- g) instrumental imenica i vrste (*-i, -ju, -u*)
- h) alomorfe u pridjevnoj i zamjениčkoj deklinaciji
- i) izgovor genitiva množine u pridjevnoj deklinaciji (*gubljenje jedrenika h u izgovoru -ih*)
- j) prezentske nastavke, osobito u 3. l. množine (*ideju, idedu, tuču, peču*), a u jadranskom pojasu

i 1. lice jednine zbog zamjene m > n (*kopan, nosin*)

k) pisanje i izgovor futura prvoga, neuporaba tog oblika u rečenicama gdje dolazi futur drugi

l) zamjene glagolske vrste (*letjeti – letiti, vidjeti – viditi, preporučivati – preporučati*)

m) sklonidbu brojeva dva, tri i četiri

n) nepostojano e (*Belec – Belca, Čakovec – Čakovca*)

o) kondicional (*bi umjesto bih, bismo, biste*) (usp. Težak 1996: 282–283).

Rosandić je također istraživao najčešće morfološke i iz njih izveo sljedeći popis odstupanja:

a) nenormativna upotreba prijedloga (npr. *usprkos toga, unatoč toga, kroz razgovor*)

b) nenormativna upotreba vremena i načina (osobito kondicionala – *prvo i drugo lice jednine: ja bi, te prvo i drugo lice množine: mi bi, vi bi, drugo lice jednine imperativa: pi (pij), aorista, imperfekta i futura*)

c) nenormativna upotreba padeža (osobito instrumentala sredstva, vokativa te genitiva množine u deklinaciji pridjeva i zamjenica)

d) nenormativna upotreba komparativa (*visočiji, višji, gorji, dobriji*)

e) nenormativna upotreba glagolskog aspekta (*pregledavati umjesto pregledati*)

f) nenormativna upotreba kategorije određenosti i neodređenosti – određeni pridjev kao imenski predikat (*on je marljivi, neodređeni pridjev u nazivlju: brz vlak*)

g) sročnost ili kongruencija – nekoliko ljudi su došli, dvoje su pisali, trojica su radili, pet učenika nisu bili na izletu (usp. Rosandić 2002: 98).

Alerić je 2009. istraživao odstupanja u zadaćnicama, odnosno uspoređivao je školske zadaće učenika od 5. do 8. razreda i školske zadaće učenika od 1. do 4. razreda srednje škole. Najčešća odstupanja vezana su uz zamjenu normativnog priloga nenormativnim, zamjenu normativnoga oblika zamjenica nenormativnim, zamjena normativnog oblika pridjeva nenormativnim, zamjena normativnog oblika načina nenormativnim i zamjena normativnog oblika glagola nenormativnim. Zaključio je da se broj odstupanja u srednjim školama smanjio za 0, 57. Prosječan broj odstupanja u osnovnoškolskim školskim zadaća bio je 2, 38, dok je u srednjoškolskim zadaćama iznosi 1, 87 odstupanje (usp. Alerić, 2009: 43).

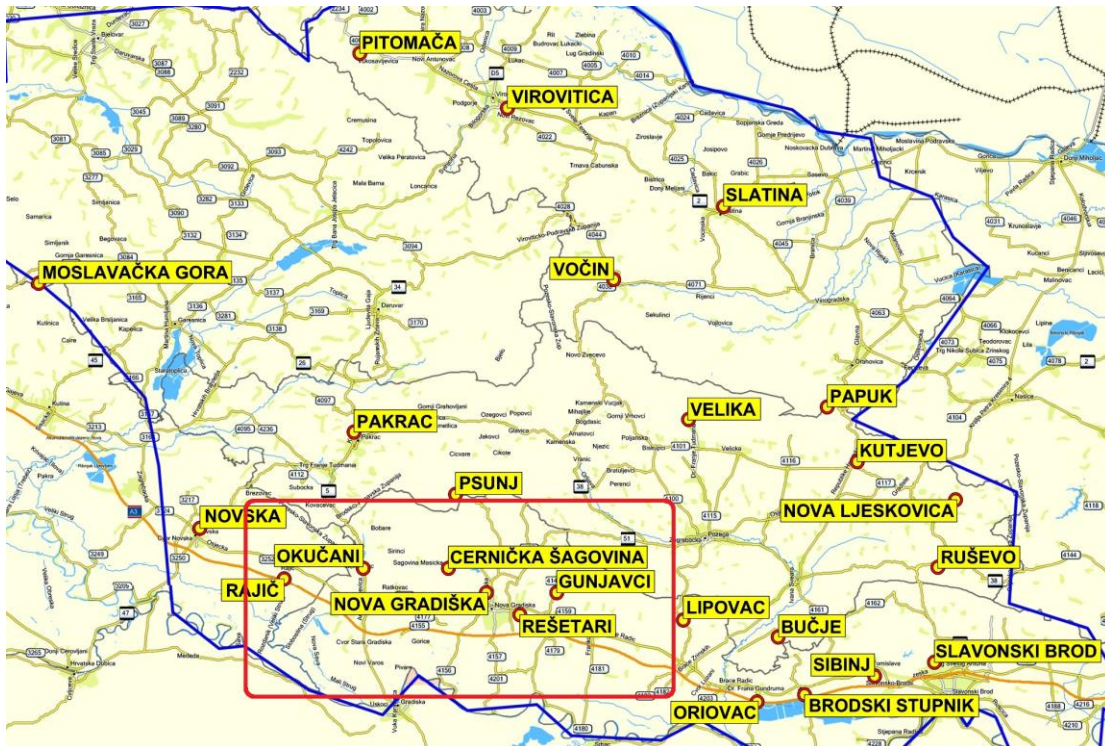
Pavličević-Franić je također provela istraživanje otklona od standardnojezične norme i došla do zaključka da se “najčešća odstupanja od standarda javljaju u jezičnome međupolju koje se oblikuje međudjelovanjem između nekoga od hrvatskih zavičajnih dijalektnih idioma (J1) i standardnojezične norme (J2)” (Pavličević-Franić, 2007: 39).

6. MORFOLOŠKI OPIS GOVORA NOVOGRADIŠKOGA KRAJA

U ovome kratkom morfološkom opisu govora novogradiškoga kraja dat će se pregled samo onih vrsta riječi koje u opisanome govoru imaju različite oblike od standardnoga. Također, citirat će se literatura za one nenormativne morfološke oblike koji se mogu potvrditi u govoru novogradiškoga, dok će se za ostalo potvrda tražiti u govoru izvornih govornika⁶.

Nova Gradiška drugi je grad po veličini u Brodsko-posavskoj županiji, smješten u jugozapadnom dijelu istočne Hrvatske. Istočno od njega nalazi se općina Rešetari, dok su Okučani smješteni podno gore Psunj na sjeveru i iznad doline rijeke Save na jugu.

Slika 1: Karta središnjega dijela Slavonije⁷

Josip Lisac smješta govor Okučana u zapadni dijalekt, točnije istočnohercegovački, dok govor Nove Gradiške i Rešetara ubraja u slavonski dijalekt (usp. Lisac, 2003: 36-102). Iako

⁶ Manda Barabaš (rođ. 22. 4.1930.), Antun Oršulić (rođ. 12. 6. 1942.) i Marko Marinac (rođ. 3. 9. 1996.).

⁷ Preuzeto s poveznice http://www.hrt.hr/fileadmin/video/uobjektivu/Regija_D_2_s_objektima_ver1.jpg, pristup: 18. 5. 2016.

Stjepan Ivšić tvrdi da posavskim govorima pripada čitav niz govora u Slavonskoj i Donjoj Bosanskoj Posavini kojima je posebno obilježje upotreba osobita akcent ~ (usp. Ivšić, 1913: 128), u govoru novogradiškoga kraja nije zabilježen akut, stoga ga se ne može nazvati posavskim govorom⁸.

“U središnjoj Slavoniji između posavskoga i podravskoga dijalektalnog tipa danas se u velikom broju mjesta govori ijekavskim novoštokavskim dijalektom” (Lisac, 2003: 32) kojima pripadaju i Nova Gradiška, Okučani i Rešetari.

Upitno-odnosna zamjenica *što* označuje štokavštinu, a u opisanome govoru ona se upotrebljava većinom kao *šta*⁹. “U načelu je slavonski dijalekt šćakavski, međutim, javljaju se i šćakavizmi, ponegdje i redovito” (usp. Lisac, 2003: 37)

N jd. imenice ‘kći’ glasi *kćer/ćer*. “U priličnoj mjeri uklonjena je suprotnost između G jd. kao mlada (neodređeni oblik) i mladog(a) (određeni oblik) te njegova i njegovog(a)” (Lisac, 2003: 26).

Infinitiv je okrnjena dočetka: *pit, bac(i)t, kup(i)t*¹⁰. Glagoli II. vrste u infinitivnoj osnovi imaju -ni- umjesto -nu-: *svanit(i), kleknit(i), pomaknit(i)*. Infinitiv glagola uči glasi: *unić(i)*. Također, “infinitiv je često običniji od prezenta s veznikom *da*¹¹” (Lisac, 2003: 99).

Što se tiče opisa prezenta, u većini slučajeva dolazi do gubljenja početnog h: *oće, tio, tjela*, glas *n* zamijenjen je s *m* u primjeru: *počme*, nastavak -e za treće lice množine nerijetko se mijenja u -u: *hoću, stavu*. 1. l. jd. prezenta glagola ponekada ‘moći’ glasi *možem*, a 3. l. mn. *možu*. Također, brojna su sažimanja: *moš (možeš), oš (hoćeš), viš (vidiš)*.

Futur I. uvijek se krati pa imamo primjere: *moraću, gledaću, iću (ići ću)*¹². Kondicional ima ustaljeni aoristni oblik *bi* za sva lica: *mi bi došli kad bi vi prvo došli k nama*¹³.

U glagolskom pridjevu radnom, gotovo prema pravilu, glagolski se pridjev radni steže: *ošo (otišao), narasa/naraso (narastao)*. Također, vrlo se često umeće glas *j*: *bijo, vidijo*. Glagolski

⁸ Manda Barabaš tvrdi da posavskim govorom govore samo oni (Posavci) koji vide Savu te da oni koriste akut: *desēti, vodē*.

⁹ Marko Marinac: *Šta j' bilo?, Ispitat ću i druge šta i kako govore*.

¹⁰ Manda Barabaš: *Reko idem oprat kosu i ofarbat se, a potom se slikat za osobnu*.

¹¹ Antun Oršulić: *Idem da legnem*.

¹² Manda Barabaš: *Vićeš što j' fino!; Ić' _ od nedjelje na pregled*.

¹³ Manda Barabaš: *Da l' bi išla, vjerujem da neb*.

pridjev trpni nekih glagola oblikom je jednak krnjem infinitivu: *namjestit, napravit*¹⁴.

Glagolski prilog prošli većinom je nepoznat glavnini štokavskih govora¹⁵, dok je glagolski prilog sadašnji većim dijelom očuvan i ostvaruje se okrnjena dočetka (usp. Lisac, 2003: 26 i Lukežić, 1998: 134).

Pridjevne zamjenice na -akav, ostvaruju se uz nastavak -aki (*vaki, naki, nikaki*) Također, u zamjenicama je česta pojava ispuštanje glasova: *ko, niko*. Brojevi od jedanaest do devetnaest tvore se pomoću sufiksa -najst (*sedamnajst, devetnajst*), sažimaju se i brojevi *dvaest, tries*.

Prilog kud(a) rabi se u značenju kamo: *kud ideš, kućeš* (kamo ćeš). Prijedlog s dolazi uz instrumental sredstva: *vozim se s autobusom, sa škarama sam odrezala*. Riječca *neka* govori se u značenju nemoj¹⁶ (usp. Lisac, 2003: 37).

¹⁴ Marko Marinac: *Veš je osušit*.

¹⁵ Manda Barabaš ne razumije što znače riječi *slušavši, gledavši, išavši*.

¹⁶ Antun Oršulić: *Neka to dirat*.

7. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA Odstupanja od morfološke norme

7. 1. Svrha i zadaci istraživanja

Svrha istraživanja u ovome je radu bila utvrditi i istražiti primjenu morfološke norme hrvatskoga standardnoga jezika osnovnoškolskih učenika novogradiškoga kraja te je uključivala i ove zadatke:

- a) popisivanje najčešćih odstupanja od morfološke standardnojezične norme u jedinstvenome korpusu učeničkih školskih zadaća
- b) utvrđivanja razloga odstupanja od morfološke norme
- c) utvrđivanja načina poučavanja morfološke norme u nastavi hrvatskoga jezika
- d) oblikovanje uzoraka odstupanja od morfološke norme (normativnih modela)
- e) izradu metodičkih modela poučavanja morfološke norme

Osnovni cilj istraživanja nije bio samo na korpusu istražiti koliko i u kojim područjima primjene morfološke norme učenici čine odstupanja, već kako zavičajni govor učenika može pridonijeti uspješnijem ovladavanju morfološkom standardnojezičnom kompetencijom. Učenička odstupanja od morfološke norme u istraživanom su korpusu samo polazište u postizanju osnovnoga cilja istraživanja: odgovora na pitanje može li i na koji način u ovladavanju morfološkom normom učenicima pomoći znanje njihovih zavičajnih govora.

7. 2. Hipoteze istraživanja

Prije istraživanja bilo je moguće postaviti ove hipoteze:

H1 Broj odstupanja relativno je nizak s obzirom na to da je štokavski zavičajni idiom blizak standardnome.

H2 Broj odstupanja obrnuto je razmjern stupnju obrazovanja učenika.

H3 Broj odstupanja od morfološke norme općenito je obrnuto razmjern broju školskih zadaća.

H4 Većina odstupanja uzrokovana je utjecajem imanentne gramatike.

Prva je hipoteza postavljena zbog toga što je štokavsko narječje poslužilo kao osnovica standardnome jeziku i prema tome razlika između njih je manja u odnosu na razlike između standardnoga idioma i kajkavskoga, odnosno čakavskoga narječja. Druga je hipoteza postavljena zbog toga što se pretpostavlja da učenici, što je viši stupanj obrazovanja, bolje ovladavaju morfološkom normom zbog dugotrajnijeg usvajanja morfološke norme. Treća je hipoteza navedena zbog toga što se u usporedbi s, primjerice, pravopisnim odstupanjima manje griješi u morfološkoj normi. Kako je već navedeno, učenici se najbolje mogu izraziti na svojoj imanentnoj gramatici, stoga vrlo često posežu za njom pri pisanju školskih zadaća te je na temelju toga postavljena četvrta hipoteza.

7. 3. Postupci i metode istraživanja

Korpus na kojemu su utvrđena i proučena odstupanja od morfološke norme sastoji se od pisanoga diskursa osnovnoškolskih učenika s područja novogradiškoga kraja. Istraživanje je provedeno u Novoj Gradiški, Okučanima i Rešetarima, odnosno na području Brodsko-posavske županije. Pisani diskurs čine školske zadaće učenika 5. i 8. razreda, ukupno 400 osnovnoškolskih zadaća, od kojih je 200 zadaća učenika 5. razreda i 200 zadaća učenika 8. razreda. Školske su zadaće napisane u školskoj godini 2015./2016. u ovim osnovnim školama:

- 1) Osnovna škola "Ljudevit Gaj", Nova Gradiška
- 2) Osnovna škola "Mato Lovrak", Nova Gradiška
- 3) Osnovna škola "Okučani", Okučani
- 4) Osnovna škola "Ante Starčević", Rešetari

Da bi se došlo do pisanoga korpusa na kojemu bi se mogla utvrditi najčešća odstupanja od morfološke norme, zamoljeni su nastavnici hrvatskoga jezika da odobre pristup već ocjenjenim školskim zadaćama.

Za istraživanje odstupanja od morfološke norme školske zadaćnice se čine osobito pogodnima jer ih pišu pojedinci koji u određenoj mjeri imaju standardnojezičnu kompetenciju, zahvaljujući nastavi hrvatskoga jezika, i jer se nalaze u situaciji koja zahtijeva komunikaciju na standardnom jeziku. Odnosno, prilikom pisanja školskih zadaća zadovoljena su oba kriterija koja moraju biti zadovoljena da se moglo pristupiti procjeni stupnja usvojenosti morfološke norme standardnoga idioma:

1. školske zadaće pišu pojedinci, koji, zahvaljujući nastavi hrvatskoga jezika, u određenoj mjeri posjeduju standardnojezičnu kompetenciju

2. školske zadaće pišu pojedinci koji nastoje pisati u skladu s normativnom gramatikom jer se to od njih traži. (usp. Alerić, 2009: 37).

Te činjenice svakako treba uzeti u obzir prilikom cjelovitijeg vrednovanja učestalosti i broja odstupanja od pojedinih morfoloških činjenica osnovnoškolskih učenika.

Svako je odstupanje od morfološke norme uvijek označavano onoliko puta koliko bi se ono u tekstu javilo, bez obzira radi li se o istom odstupanju ili istom učeniku koji ga je ponovio više puta. Odstupanja od morfološke norme nisu bilježena posebno po školama koje učenici pohađaju, već su prikazana ukupna odstupanja učenika 5. razreda i posebno učenika 8. razreda.

U korpusu koji je proučen neka se odstupanja od morfološke norme, zbog specifičnih tema¹⁷ učeničkih školskih zadaća i dužine¹⁸ školskih zadaća te obilježja učeničkih zavičajnih govora, javljaju češće, a druga rjeđe, stoga ukupan broj odstupanja od morfološke norme najviše pokazuje odstupanja koja čine osnovnoškolski učenici.

Svako odstupanje u školskoj zadaći ne može se procjenjivati na isti način kao odstupanje do kojeg bi došlo u spontanom napisanome učenikovu tekstu za koji ne zna hoće li mu ili neće biti ocijenjen. No, kada je riječ o školskim zadaćama, postoji odgovarajuća priprema za njihovo pisanje, jer se uvijek radi o pisanoj formi koja će biti pregledana i ocijenjena, ali i prilikom čijeg pisanja učenik, ako nije siguran, većinu oblika može preoblikovati ili izostaviti (usp. Alerić, 2009: 37).

Proučavajući odstupanja od standardnojezične norme, moglo se pretpostaviti kako se, u načelu, može smatrati da odstupanja na raznim jezičnim razinama (morfološkoj, sintaktičkoj, pravopisnoj itd.) koreliraju odnosno da veći broj odstupanja u jednome jezičnom području, pretpostavlja i veći broj odstupanja u drugom jezičnom području (drugim jezičnim područjima).

Treba istaknuti, a to pokazuju i rezultati istraživanja, da su odstupanja od morfološke norme

¹⁷ U 5. razredu teme su: *Jesenska slika moje ulice, osoba kojoj se divim, Moje slobodno vrijeme, U iščekivanju ljetnih praznika, Priča jednog lista, Kome je najviše stalo do mojih ocjena, Jesenska šetnja šumom, Susret s jeseni, Opis lika, Priča uvenulog lista, Moja najbolja pustolovina, Brodolom života i Ima bića koje nitko ne može zamijeniti.* U 8. razredu teme su: *Božićna poruka, Zašto se svađamo s roditeljima, Po čemu ću pamtiti osnovnu školu, Stoji grad na Dunavu, Sloboda i Skitnje svijetom.*

¹⁸ Najduža školska zadaća ima 325 riječi, a najkraća 91. Iz toga proizlazi da u prosječnoj školskoj zadaći ima 208 riječi.

relativno ograničena, i s obzirom na učestalost njihova pojavljivanja, i s obzirom na dijelove morfološke norme u kojima do njih dolazi, posebno u usporedbi s pravopisnom razinom. Tako su u dijelu korpusa koji čine učeničke školske zadaće neusporedivo češća odstupanja od pravopisne norme u odnosu na odstupanja od morfološke standardnojezične norme.

8. PRIKAZ REZULTATA ISTRAŽIVANJA

5. razred

ZAMJENA NORMATIVNE MORFOLOŠKE KATEGORIJE NENORMATIVNOM¹⁹

(1. skupina odstupanja od morfološke norme)

1. Zamjena unutar kategorije roda

a) umjesto ženskog roda upotrijebljen je muški rod

1. s jednim od sestri (s jednom od sestri)
2. braća nisu bili ljubomorni (braća nisu bila ljubomorna)
3. krenuli još sretniji (krenule su još sretnije /one/)
4. vjeverice su im skretali pozornost (vjeverice su im skretale pozornost)
5. sestra i ja napravili smo (sestra i ja napravile smo)
6. išli smo i šetali (išle smo i šetale /prijateljice/)
7. bio je to jesen (bila je to jesen)
8. cijela je kuća bila tih (cijela je kuća bila tiha)

b) umjesto srednjeg roda upotrijebljen je muški rod

1. djeca su skakali (djeca su skakala) (2)
2. djeca su se penjali (djeca su se penjala)
3. u dvorcu je bio puno patuljaka (u dvorcu je bilo puno patuljaka)

c) umjesto srednjeg roda upotrijebljen je ženski rod

1. dijete rekla tati (dijete reklo tati)

d) umjesto muškog roda upotrijebljen je srednji rod

1. ono svake godine ima svoje iglice (on svake godine ima svoje iglice /bor/)
2. djeca i snjegović su bila sretna (djeca i snjegović su bili sretni)

e) umjesto ženskog roda upotrijebljen je srednji rod

1. zatim je do mene doletio vila (zatim je do mene doletjela vila)

2. Zamjena unutar kategorije broja

¹⁹ Podjela odstupanja od morfološke norme u dvije skupine preuzeta je iz Alerić, 2009: 39-42.

a) umjesto množine upotrijebljena je jednina

1. dođem ja i moja obitelj (dođemo moja obitelj i ja)
2. samo sam ja i njih nekoliko ostala (samo smo njih nekoliko i ja ostali)
3. godine je prolazila (godine su prolazile)
4. tata, bratić i ja krenuo sam u šumu (tata, bratić i ja krenuli smo u šumu)
5. kada dođe priprema za Božić (kada dođu pripreme za Božić)
6. svaku jesen kupim lišće (svake jeseni kupim lišće)
7. bojao se da oni ne ću očistiti (bojao se da oni to ne će očistiti)

b) umjesto jednine upotrijebljena je množina

1. uselili su se novi bračni par (uselio se novi bračni par)
2. godine i godine su prolazila (godine i godine su prolazile)

3. Zamjena unutar kategorije padeža

a) umjesto nominativa upotrijebljen je dativ

1. mojoj obitelji broji šest braće i sestara (moja obitelj broji šest braće i sestara)

b) umjesto nominativa upotrijebljen je akuzativ

1. u šumi je bila gomilu lišća (u šumi je bila gomila lišća)

d) mjesto genitiva upotrijebljen je nominativ

1. ima brata Danijel i sestru Tina (ima brata Danijela i sestru Tinu)
2. više provodim vrijeme u školi (više provodim vremena u školi)
3. dobili su dvoje mali patuljaka (dobili su dvoje malih patuljaka)
4. nakon jedan sat morao je ići (nakon jednog sata morao je ići)

e) mjesto genitiva upotrijebljen je akuzativ

1. došao je do jedne stare, prljavu, napuštenu kuću (došao je do jedne stare, prljave, napuštene kuće)
2. morao je svaku godinu na operaciju (morao je svake godine na operaciju)
3. veliki nered koji su napravili (veliki nered kojeg su napravili)

f) umjesto dativa upotrijebljen je akuzativ

1. kada jesen dođe u moj mali kraj u Slavoniju (kada jesen dođe u moj mali kraj u Slavoniji)

g) umjesto akuzativa upotrijebljen je genitiv

1. donosi nam jesen ljubavi i sreće (donosi nam jesen ljubav i sreću)

2. odmah sam upitala tate (odmah sam upitala tatu)

h) umjesto dativa upotrijebljen je genitiv

1. brzo prošlo vrijeme posjeta Francuske (brzo prošlo vrijeme posjeta Francuskoj)

i) umjesto akuzativa upotrijebljen je dativ

1. bacio se na vrhu stvari (bacio se na vrh stvari)

2. upitao sam jednu vili (upitao sam jednu vilu)

j) umjesto akuzativa upotrijebljen je lokativ

1. bila je kolijevka u kojoj se smjestio (bila je kolijevka u koju se smjestio)

k) umjesto vokativa upotrijebljen je nominativ

1. bubamaro, i ti, gospodin cvrčak (ti, bubamaro, i ti gospodine cvrčku)

l) mjesto instrumentala genitiv

1. moja prva vožnja bicikla (moja prva vožnja biciklom)

m) umjesto instrumentala upotrijebljen je nominativ

1. list će sretno živjeti sa svojim prijatelj (list će sretno živjeti sa svojim prijateljima)

4. Zamjena unutar kategorije određenosti

a) umjesto određenog oblika upotrijebljen je neodređeni

1. bio je to star vlasnik (bio je to stari vlasnik)

b) umjesto neodređenog oblika upotrijebljen je određeni

1. Prašnjavko je bio usamljeni (Prašnjavko je bio usamljen)

5. Zamjena unutar kategorije načina

a) umjesto prvog lica jednine kondicionala upotrijebljeno je treće lice jednine/množine ili drugo lice jednine kondicionala

1. htjela bi (htjela bih /ga više upoznati/)

2. jednog dana bi voljela (jednog dana bih voljela /biti kao ona/)

3. otišao bi (otišao bih /s prijateljima na sladoled/)

4. kako se ne bi (kako se ne bih osjećala tužna)

5. ne bi (ne bih /dao/)

6. kako bi se mogla (kako bih se mogla) (3)

b) umjesto prvog lica množine kondicionala upotrijebljeno je treće lice jednine/množine ili drugo lice jednine kondicionala

1. bi igrali igrice (/došao je kod mene/ da bismo igrali igrice)

2. smrzli bi se (smrzli bismo se)

c) umjesto drugog lica množine kondicionala upotrijebljeno je treće lice jednine/množine ili drugo lice jednine kondicionala

1. kada bi dobili novu majku kako bi se osjećali (kada biste dobili novu majku kako biste se osjećali)

d) umjesto trećeg lica jednine kondicionala upotrijebljeno je prvo lice jednine kondicionala

1. on je rekao da ne bih (on je rekao da ne bi) (2)

e) umjesto prvog lica množine kondicionala upotrijebljeno je prvo lice jednine kondicionala

1. pozvali bih sve prijatelje i igrali bih nogomet (pozvali bismo sve prijatelje i igrali bismo nogomet /mi, braća/)

IZOSTANAK ILI NENORMATIVNO POJAVLJIVANJE RIJEČI, ZAMJENA NORMATIVNE
VRSTE RIJEČI NENORMATIVNOM
(2. skupina odstupanja od morfološke norme)

1. Zamjena pridjeva

a) zamjena normativnog oblika pridjeva nenormativnim

1. dječijeg brda (dječjeg brda)
2. pokazao mi je jedan crvena i crni cvijet (pokazao mi je jedan crveno-crni cvijet)
3. bilo je puno dječije odjeće (bilo je puno dječje odjeće)

2. Zamjena zamjenica

a) zamjena povratno-posvojne zamjenice posvojnomo

1. znam moju ulicu napamet (znam svoju ulicu napamet)
2. bila sam jako sretna za moj prvi uspjeh (bila sam jako sretna za svoj prvi uspjeh)

b) zamjena normativnog oblika zamjenice nenormativnim

1. stalno smo pričali o toj njihovoj želji (stalno smo pričali o toj našoj želji /učenica i njezina prijateljica/)
2. u ničemu nije bolja od mene (ni u čemu nije bolja od mene)
3. za ništa je ne bih dala (ni za što je ne bih dala)

c) zamjena normativnog oblika zamjenice nezamjenicom

1. ali jih nije bilo (ali ih nije bilo)
2. svo lišće (sve lišće) (2)

3. Zamjena brojeva

a) zamjena normativnog oblika broja nenormativnim

1. oba dvoje (oboje) (5)
2. njih troje (njih trojica /braće/)
3. obadvije (obje /smo lijepe/)
4. volim se družiti sa obadvjema (volim se družiti s objema)

4. Zamjena priloga

a) zamjena normativnih oblika mjesnih priloga nenormativnim

- a) kuda idemo (/nije mi rekla/ kamo idemo)
- b) svakuda (svagdje /sam bio/)
- c) gdje (/otišla je ne znam/ kamo) (2)
- d) tko zna gdje (tko zna kamo /je otišla/)
- e) gdje god išao (/veselim se/ kamo god išao)
- f) svugdje sam išla tako (svakuda sam išla tako)
- g) kuda idemo (kamo idemo) (3)

5. Zamjena glagola

a) zamjena normativnog oblika infinitiva nenormativnim

1. peć, jest, igrat (4), šetati, nasmijavat, plesat, gledat (3), učiti (2) (peći, jesti, igrati, šetati, nasmijavati, plesati, gledati, učiti)
2. poštavati (/ne moramo ga/ poštovati)
3. odoliti (/nije mogao/ odoljeti)

b) zamjena normativnog oblika prezenta nenormativnim

i. prvo lice jednine prezenta

1. očekivam (očekujem /ići kod brata u Zagreb/; očekujem /provesti ljetne praznike/) (2)
2. sad sam stariji pa možem (sad sam stariji pa mogu /voziti bicikl kako želim/)

ii. treće lice jednine prezenta

1. Prašnjavko počme

iii. treće lice množine prezenta

1. ljudi oraju s traktorom (ljudi oru traktorom)

c) zamjena normativnoga oblika glagolskoga pridjeva radnoga nenormativnim

i. prvo lice jednine glagolskog pridjeva radnog

1. došo (došao /sam kod prijatelja/)
2. otiša (otišao /sam u kuću/; otišao /sam vani/) (2)
3. vidjeo (vidio /sam puno životinja/; vidio /sam džunglu/; vidio /sam/) (3)
4. htjeo (htio /sam/) (8)

5. pamtijo (pamtio /sam te riječi/)
6. bacijo (/odmah sam se / bacio /na potragu/)
7. nastavi (nastavio /sam hodati/)
8. krenio (krenuo /sam drugi dan ujutro/)
9. stiga (/kad sam(stigao)
10. vratijo (/pa sam se/ vratio)
11. čudo (/ja sam se/ čudio)
12. ima (imao /sam dva psa/)
13. stavi (stavio /sam preblizu mora/)
14. kada sam završijo, otiša sam na brod okupijo ekipu (kada sam završio, otišao sam na brod i okupio ekipu)
15. ožednila (/ubrzo sam/ ožednjela)
16. sletila (sletjela /sam sa stepenica/)
17. iselijo iz nje (/nikad se ne bih/ iselio iz nje)

ii. treće lice jednine glagolskog pridjeva radnog

1. htjeo (htio /je/) (5)
2. cijeli brod opkolijo (/on je/ cijeli brod opkolio)
3. živijo (živio /je u maloj kući/)
4. volijo (volio /je puno jesti/) (2)
5. živjeo (živio /je sam/) (2)
6. odneo (odnio /je pismo/)
7. nosjela (/ona je/ nosila)
8. volila (voljela /je putovati/)
9. ugledo (ugledao /je/)
10. mislijo (mislio /je/)
11. tražijo (tražio /je prijatelja/)
12. služijo (služio /je/)
13. odlučijo (odlučio /je/)
14. odnjeo (odnio /je sve/)
15. poludila (poludjela /je od brige/)
16. vtjeo (vtio /je repom/)

17. poneo (ponio /je stvari/)
18. stiga (/kada je/ stigao /u Hrvatsku/)
19. pono (/on je/ ponio /povećalo/)
20. kreno (krenuo /je s tetom/)
21. skino (skinuo /mi ga je s ruke/)
22. vidjeo (vidio /je jednu trgovinu/)
23. vidjeo (vidio /je lopova/)
24. poljao (polio /ju je s kantom vode/)
25. pita (/snjegović ih je/ pitao)
26. narasta (grah /je narastao/)
27. vidjeo (vidio /da dolazi/)
28. dospjeo (dospio /u ovaj grad/)
29. nosjela (nosila /je zlatne cipele/)
30. volila (/ona je/ voljela /prašinu/)

iii. prvo lice množine glagolskog pridjeva radnog

1. uzlijetleli (uzlijetjeli /smo/)
2. letili (letjeli /smo visoko među oblacima/)

iv. treće lice množine glagolskog pridjeva radnog

1. volili (voljeli /su se/)
2. doseljeli (/novi su se stanovnici/ doselili)

d) zamjena normativnog oblika glagolskog pridjeva trpnog nenormativnim

1. zakvačito (/na uže koje je bilo/ zakvačeno)
2. bio popravit (bio popravljen /brod/)
3. poznani (/odakle mi je/ poznati)
4. odjenuta (/Taylor je bila/ odjevena)
5. bio je zbunjet (bio je zbunjen)

e) zamjena normativnog oblika futura I. nenormativnim

i. prvo lice jednine futur I.

1. ičiću (ići ću /s obitelji kod tete/)

ii. drugo lice jednine futura I.

1. otićeš (otići ćeš /do postolara/)

2. biti ćeš (biti ćeš /slavan/; biti ćeš /dobra/; biti ćeš /umorna/) (3)

iii. treće lice jednine futura I.

1. igra će (igrat će /se sa mnom vani/)
2. spavati će (spavat će /on/) (2)
3. doče (doći će /prijatelj/)

iv. prvo lice množine futura I.

1. biće (biti će /nam super/) (2)

v. drugo lice množine futura I.

1. moraće te (morat ćete /pomoći/)

6. Zamjena glagolskih priloga

b) zamjena normativnog oblika glagolskog priloga sadašnjeg nenormativnim

1. igrajući se (igrajući se)
2. smijajući se (/krenule smo kući/ smijajući se)
3. bježajući sam ugledao (bježeći sam ugledao)
4. kretajući se (krećući se)

7. Zamjena imenica

a) zamjena normativnog oblika nominativa jednine imenice nenormativnom

1. bicikli (bicikl) (8)

b) zamjena normativnog oblika nominativa množine imenice nenormativnom

1. kuruzi (kukuruzi) (3)

8. Zamjena čestica

a) čestica *da*

1. pita me da li imam zadaću (pita me imam li zadaću)
2. pita da li sam bolesna (pita jesam li bolesna)
3. pitao sam ga da li je vidio (pitao sam ga je li vidio)
4. razmišljam da li se on smije (razmišljam smije li se on)
5. pitala me da li smije objesiti (pitala me smije li objesiti)
6. vidi da li mu (vidi je li mu)

7. ne znam da li su još dobri (ne znam jesu li još dobri)
8. zapitao me da li znam (zapitao me znam li)

9. Zamjena prijedloga

a) prijedlog *od*

1. ona je sestra od Mikija (ona je Mikijeva sestra)
2. brat od prijatelja (prijateljev brat)
3. sin od kralja (kraljev sin)
4. kao od Djeda Mraza (/obrve su mu bile bijele/ kao u Djeda Mraza)
5. kuća je bila zarasla od grmlja (kuća je bila zarasla u grmlju)

b) prijedlog *na*

1. u jesen u njivama ima puno (u jesen na njivama ima puno)
2. bio je ponosan svojim sinovima (bio je ponosan na svoje sinove)

c) prijedlog *kod*

1. kod doktora (/idem/ k doktoru)
2. kod njih (/išla sam /k njima/)
3. kod njegovog (prišla sam njegovu /psu/) (2)

d) prijedlog *u*

1. u oči u oči (_ oči u oči)

e) prijedlog *za*

1. nosimo hranu za posvetiti (nosimo posvetiti hranu)
2. trebamo vodu za gasiti požar (trebamo vodu za gašenje požara)

f) prijedlog *s/sa*

1. skupim se _ prijateljima (skupim se s prijateljima)
2. igrati sa bratićem (igrati s bratićem)
3. često sa mamom (često s mamom)
4. sa obitelji (s obitelji)
5. s srednjom sestrom (sa srednjom sestrom)
6. meni je bilo zanimljivo sa njim (meni je bilo zanimljivo s njim)
7. došla je policija sa helikopterom (došla je policija _ helikopterom)
8. krenuli su sa avionom (krenuli su _ avionom)

9. sletio je helikopter sa američkom vojskom (sletio je helikopter _ američke vojske)
10. letio sa japanskim avionom (letio _ japanskim avionom)
11. vojska je krenula u rat sa drvenim brodom (vojska je krenula u rat _ drvenim brodom)
12. voziti s automobilom (voziti _ automobilom)
13. s žalošću reče (sa žalošću reče)

8. razred

ZAMJENA NORMATIVNE MORFOLOŠKE KATEGORIJE NENORMATIVNOM

(1. skupina odstupanja od morfološke norme)

1. Zamjena unutar kategorije roda

f) umjesto ženskog roda upotrijebljen je muški rod

1. ta godina šestog razreda mi je poništen (ta godina šestog razreda mi je poništena)
2. hitna pomoć se pobrinuli (hitna pomoć se pobrinula)
3. mi smo došli (mi smo došle /one/)
4. Ana i Marta su predstavljali (Ana i Marta su predstavljale)
5. lutke su zamijenili prave ljude (lutke su zamijenile prave ljude)

g) umjesto muškog roda upotrijebljen je srednji rod

1. on mi ju je jedino posudio (on mi ju je jedini posudio)
2. posjet mi je ostavilo (posjet mi je ostavio)

h) umjesto ženskog roda upotrijebljen je srednji rod

1. ne bi imalo s kime razgovarati (ne bi imala s kime razgovarati /sestra/)
2. bilo je večer (bila je večer)

i) umjesto srednjeg roda upotrijebljen je muški rod

1. predavanja su nas uvodili (predavanja su nas uvodila)

2. Zamjene unutar kategorije broja

a) umjesto množine upotrijebljena je jednina

1. volio bih da ga ima više (volio bih da ih ima više /pogleda/)
2. dopisivanje s drugim (dopisivanje s drugima)
3. drugi uzrok je ocjene (drugi uzrok su ocjene)

3. Zamjena unutar kategorije padeža

a) umjesto nominativa upotrijebljen je genitiv

1. posjeta gradu (posjet gradu)

b) umjesto genitiva upotrijebljen je akuzativ

1. prisjećajući se na datum (prisjećajući se datuma)

c) umjesto dativa upotrijebljen je akuzativ

1. za obitelji i za zahvaljivanje (/bilo je vrijeme posvećeno/ obitelji i zahvaljivanju)

d) umjesto akuzativa upotrijebljen je genitiv

1. ratni zločin kojeg su (ratni zločin koji su)

2. mirom kojeg je širio (mirom koji se širio)

3. datum kojeg sam (datum koji sam)

4. vidjeli smo oružja (vidjeli smo oružje)

e) umjesto instrumentala upotrijebljen je nominativ

1. jer se djeca smatraju dovoljno odrasla i zrela (jer se djeca smatraju dovoljno odraslom i zrelom)

2. a sve što oni smatraju dobro, mi smatramo loše (a sve što oni smatraju dobrim, mi smatramo lošim)

7. Zamjena unutar kategorije načina

a) umjesto prvog lica jednine kondicionala upotrijebljeno je treće lice jednine/množine ili drugo lice jednine kondicionala

1. sve bi dala (sve bih dala /da tako ostane/)

2. bi uživala (bih uživala)

3. ovu bi pripovijetku posvetila (ovu bih pripovijetku posvetila)

4. voljela bi (voljela bih /posjetiti London/)

5. svakom bi pomogla (svakom bih pomogla)

6. ne bi volio (ne bih volio)

7. ne bi pobjegao (ne bih pobjegao)

8. bi htjela (bih htjela)

9. bi ostala (bih ostala)

b) umjesto prvog lica množine kondicionala upotrijebljeno je treće lice jednine/množine ili drugo lice jednine kondicionala

1. da bi shvatili (da bismo shvatili /poruku moramo si predočiti/)

2. kako bi izbjegli (kako bismo izbjegli /takve sukobe/)

3. mi bi trebali (mi bismo trebali /saslušati/)
4. trebali bi (trebali bismo /moći/)
5. da bi mogli (da bismo mogli)
6. mi bi trebali (mi bismo trebali /prvi stati/)
7. trebali bi (trebali bismo /malo razmisliti/)
8. trebali bi (trebali bismo /se smiriti/)
9. ne bi imali ovo (ne bismo imali ovo)
10. na kraju bi imali (na kraju bismo imali) (2)
11. bi voljeli (bismo voljeli)

c) umjesto trećeg lica jednine kondicionala upotrijebljeno je prvo lice jednine kondicionala)

1. on to ne bih (on to ne bi)
2. rekao je da radije ne bih (rekao je da radije ne bi)

IZOSTANAK ILI NENORMATIVNO POJAVLJIVANJE RIJEČI, ZAMJENA NORMATIVNE
VRSTE RIJEČI NENORMATIVNOM
(2. skupina odstupanja od morfološke norme)

1. Zamjena pridjeva

a) zamjena normativnog oblika pridjeva nenormativnim

1. nakon dugač puta (nakon dugačkog puta)

2. Zamjena zamjenica

a) zamjena povratno-posvojne zamjenice posvojnomo

1. njezin san (/ona je morala nastaviti/ svoj san)

b) zamjena normativnog oblika zamjenice nenormativnim

1. sa nikim (ni s kim /se nije previše povezoa/)
2. nizašta (ni za što /ne bih to napravio/)

3. Zamjena priloga

a) zamjena normativnog oblika mjesnih priloga nenormativnim

1. kuda (gdje idemo jesti)
2. ne vode nigdje (/te staze/ ne vode nikuda)
3. nismo znali gdje (nismo znali kamo /ćemo prvo ići/)
4. možemo ići gdje hoćemo (možemo ići kamo hoćemo)
5. kada se sjetiš gdje ideš (kada se sjetiš kamo ideš)

4. Zamjena glagola

a) zamjena normativnog oblika infinitiva nenormativnim

1. trenirat, vjerovat, ić, objavljivat (2), skupljat (4), leć, unić, oprostiti, napraviti, napustiti, bit (3), pravit, otić, dat, slikat, prodat
2. ušutiti (/trebali su/ ušutjeti)

b) zamjena normativnog oblika prezenta nenormativnim

i. treće lice jednine prezenta

1. poškakilja me (poškaklja me /po rukama/)

2. pripovijetka gori (pripovijetka govori)
3. 70% djece imaju (70% djece ima)

c) zamjena normativnog oblika glagolskog pridjeva radnog nenormativnim

i. prvo lice jednine

1. vidjeo (vidio /sam poruku/)
2. letjeo (letio /sam s vjetrom/)
3. pito (/nisam/ pitao /Martina/)
4. viko (vikao /sam/)
5. pijo (/nisam ni jeo ni/ pio)
6. oša (otišao /sam kući/)
7. upalijo (upalio /sam televizor/)
8. smijo (/pogotovo sam se/ smijao/)
9. otišo (otišao /sam/)
10. poneo (/kući sam/ ponio)
11. odnjeo (odnio /sam zlato/)

ii. treće lice jednine

1. upozorijo (upozorio /je prijatelje/)
2. htjeo (htio /je pomoći/)
3. svidjeo (svidio /mu se grad/)
4. falijo (falio /mu je prijatelj/)
5. je bi težak (/put do Kine/ je bio težak)
6. ošla (/strina je/ otišla)

iii. prvo lice množine

1. volili (voljeli /smo se/)
2. vidili (vidjeli /smo svašta/) (2)

iv. treće lice množine

1. uputil (uputili /su se/)
2. tražil (tražili /su jedan poznat stari grad/)
3. vidili (vidjeli /su mnoge slike/; vidjeli /su da jedne nema/) (2)

d) zamjena normativnog oblika futura I. nenormativnim

i. prvo lice jednine

1. spremiti ću (spremit ću /svoje stvari/)

ii. prvo lice množine

1. bićemo (bit ćemo /sretni/)
2. biti ćemo (bit ćemo /tamo tri dana/)

5. Zamjena normativnih oblika glagolskih priloga

a) zamjena normativnog oblika glagolskog priloga sadašnjeg nenormativnim

1. pisajuć (pišući /ovo pismo/)
2. pisajući (pišući /ovo pismo/)
3. gledavši album (gledajući album)
4. ulazivši u učionicu (ulazeći u učionicu)
5. hvatavši ribu (hvatajući ribu)
6. izlazivši iz škole (izlazeći iz škole)

b) zamjena normativnog oblika glagolskog priloga prošlog nenormativnim

1. križ je napraviti (križ je napravljen)
2. bilo posadito (bilo posađeno)

6. Zamjena čestica

a) čestica da

1. upitala sam ih da li mogu putovati (upitala sam ih mogu li putovati)
2. da li ti misliš da si slobodan (misliš li da si slobodan)
3. provjeri da li mi je zadaća točna (provjeri je li mi zadaća točna)
4. ne znam da li bi se ona igrala (ne znam bi li se ona igrala)
5. da li smijem ići (/pitao sam ga/ smijem li ići)

7. Zamjena prijedloga

a) prijedlog bez

1. sa obzirom na godine (/ljubav uvijek pobjeđuje/ bez obzira na godine)

b) prijedlog na

1. krenuti ka put (krenuti na put)
2. u polnočku (/navečer idemo/ na ponoćku)

3. smije se na ispričane viceve (smije se _ ispričanim vicevima)
4. u taj poljski put (/zagazila je/ na taj poljski put)

c) prijedlog kod

1. kod nje (/ići ću/ k njoj)
2. kod Leonarda (/idem/ k Leonardu)
3. kod Leona (/išla sam/ k Leonu)

d) prijedlog s/sa

1. roditelji sa djetetom (roditelji s djetetom /razgovarali/)
2. sa Facebooka (/uzeti vaše podatke/ s Facebooka)
3. sa obitelji (/dijelim radost/ s obitelji)
4. nije bio zadovoljan sa sobom (nije bio zadovoljan sobom)
5. oženiti s Martom (/htio se/ oženiti _ Martom)
6. nalazi se velika kuća s žutom fasadom (nalazi se velika kuća _ žute fasade)

e) prijedlog zvan

1. izvana škole (izvan škole /čula se buka/)

6. Zamjena veznika

a) zamjena normativnog veznika nenormativnim

i. veznik pošto

1. pošto (budući da /sam bila sama/)
2. pošto imam sestru (/najsretnija sam osoba/ jer imam sestru)

8. 1. Analiza rezultata istraživanja po dobi učenika

Istraživanje je provedeno na korpusu od 400 školskih zadataća, 200 zadataća učenika petih razreda osnovne škole i 200 zadataća učenika osmih razreda. Ukupan broj odstupanja od morfološke norme učenika petih razreda iznosi 259, a osmih razreda 139. S time da je u dvjema školama u Novoj Gradišci u 78 zadataća petih razreda pronađeno 107 odstupanja, dok je u osmim razredima u 87 zadataća uočeno 60 odstupanja. U osnovnoj školi u Rešetarima u 42 zadatke učenika petih razreda pronađeno je 60 odstupanja, dok je u istom broju zadataća osmih razreda pronađeno 33 pogrešaka. U osnovnoj školi u Okučanima, u 80 zadataća petih razreda pronađeno je 92 odstupanja, a u 76 školskih zadataća osmih razreda uočeno je 46 odstupanja. Ukupno gledajući, u 400 zadataća uočeno je 398 odstupanja, što je u prosjeku 0,99 odstupanje na jednu školsku zadataću. To je relativno malen broj odstupanja što potvrđuje prvu hipotezu (*Broj odstupanja relativno je nizak s obzirom na to da je štokavski zavičajni idiom blizak standardnome*).

Tablica 1: Prikaz rezultata istraživanja po dobi učenika

Razred	Broj odstupanja	Broj školskih zadataća	Prosječan broj odstupanja
5.	259	200	1,29
8.	139	200	0,69

Iz tablice se može iščitati da učenik petoga razreda čini za 0,60 odstupanja više u odnosu na učenika osmoga razreda. Odnosno, prosječan broj odstupanja učenika osmoga razreda smanjuje se za 0,60 u odnosu na prosječan broj odstupanja učenika petoga razreda. Razlika između prosječnog broja odstupanja učenika petih i osmih razreda potvrđuje drugu hipotezu (*Broj odstupanja obrnuto je razmjern stupnju obrazovanja*), i to s razlikom od 47%. Ipak, treba još jednom napomenuti da učenici u školskoj zadaći mogu neke oblike, za koje nisu sigurni jesu li u skladu s normom, zamijeniti drugim oblicima i tako izbjeći određena odstupanja.

Usporedbom odstupanja u 5. i 8. razredima osnovne škole uočljivo je smanjenje broja odstupanja od morfološke norme u 8. razredu. Razlozi za to bi mogli biti da se u nižim razredima učenici u većoj mjeri oslanjaju na svoj primarni jezični osjećaj za zavičajni idiom, odnosno da su tokom školovanja učenici postupno ovladali standardnojezičnom kompetencijom te se u većoj

mjeri mogu pouzdati u svoj sekundarni jezični osjećaj.

8. 2. Analiza rezultata po školskim zadaćama

U proučenom korpusu školskih zadaća petih razreda u 5 osnovnoškolskih zadaća nema ni jednog odstupanja od morfološke norme, a u njih 106 nalazi se po jedno odstupanje. Dva se odstupanja javlja u 15 školskih zadaća, tri u 11 zadaća, četiri u 8 školskih zadaća, pet odstupanja u 6 školskih zadaća, šest odstupanja u 1, sedam odstupanja u 2 zadaća i osam u 1 školskoj zadaći.

U proučenom korpusu školskih zadaća osmih razreda u 95 osnovnoškolskih zadaća nema ni jednog odstupanja od morfološke norme, a u njih 83 nalazi se po jedno odstupanje. Dva se odstupanja javlja u 15 školskih zadaća, tri u 4 zadaća, četiri u 1 zadaći i pet odstupanja u 2 školske zadaće.

Kao što se moglo i očekivati, najviše je školskih zadaća u kojima se javlja manji broj odstupanja. Time je potvrđena treća hipoteza (*Broj odstupanja od morfološke norme općenito je obrnuto razmjeran broju školskih zadaća*, odnosno broju učenika koji u školskim zadaćama čine odstupanja u odnosu na morfološku normu).

Tablica 2: Prikaz broja odstupanja po školskim zadaćama u petim razredima

Broj odstupanja od morfološke norme u školskim zadaćama petih razreda osnovne škole	
Broj odstupanja	Broj školskih zadaća
0	50
1	106
2	15
3	11
4	8
5	6
6	1
7	2
8	1

Tablica 3: Prikaz broja odstupanja po školskim zadaćama u osmim razredima

Broj odstupanja od morfološke normu u školskim zadaćama osmih razreda osnovne škole	
Broj odstupanja	Broj školskih zadaća
0	95
1	83
2	15
3	4
4	1
5	2

8. 3. Broj najčešćih odstupanja od morfološke norme

U odstupanjima koja se svrstavaju u zamjene unutar kategorije roda, utvrđeno je 18 odstupanja učenika petih razreda i 10 odstupanja učenika osmih razreda, što je ukupno 28 odstupanja. Učenici osmih razreda čine 45% manje odstupanja od učenika petih razreda.

U odstupanjima koja se svrstavaju u zamjene unutar kategorije broja, učenici petih razreda učinili su 11 odstupanja, dok su učenici osmih razreda učinili 3 odstupanja, što je zajedno 14 odstupanja, iz toga se zaključuje da učenici osmih razreda čine 73% manje odstupanja.

U odstupanjima koja se svrstavaju u zamjene unutar kategorije načina, učenici petih razreda učinili su 16 odstupanja, dok su učenici osmih razreda učinili 22 odstupanja, što je zajedno 38 odstupanja. U ovom slučaju učenici petih razreda čine 28% manje odstupanja u odnosu na učenike osmih razreda.

U odstupanjima koja se svrstavaju u zamjene unutar kategorije padeža, utvrđeno je 26 odstupanja učenika petih razreda te 12 odstupanja učenika osmih razreda, što ukupno čini 38 odstupanja. Učenici osmih razreda čine 54% manje odstupanja.

U odstupanjima koja se svrstavaju u zamjene unutar kategorije određenosti utvrđena su samo 2 odstupanja učenika petih razreda i 0 odstupanja učenika osmih razreda, što je zajedno 2 odstupanja, što bi značilo da učenici osmih razreda ne čine ta odstupanja.

U odstupanjima koja se svrstavaju u zamjena pridjeva zabilježeno je 3 odstupanja učenika petih razreda i 1 odstupanje učenika osmih razreda. Ukupno su to 4 pogreške, dakle učenici osmih razreda čine 63% manje odstupanja.

U odstupanjima koja se svrstavaju u zamjena zamjenica utvrđeno je 8 odstupanja učenika petih razreda i 3 odstupanja učenika osmih razreda, što je ukupno 11 odstupanja. Učenici osmih razreda napredovali su za 63%.

U odstupanjima koja se svrstavaju u zamjena brojeva zabilježeno je 8 odstupanja učenika petih razreda, dok kod učenika osmih razreda nijedno. Ukupno je to 8 odstupanja, a učenici osmih razreda napredovali su za 100%.

U odstupanjima koja se svrstavaju u zamjena priloga, utvrđeno je 10 odstupanja kod učenika petih razreda, a kod učenika osmih razred 5 odstupanja, što je ukupno 15 pogrešaka. Učenici osmih razreda čine 50% manje odstupanja.

U odstupanjima koja se svrstavaju u zamjene infinitiva utvrđeno je 16 odstupanja kod učenika petih razreda, a kod učenika osmih razred 23 odstupanja, što je ukupno 39 pogrešaka. U ovome slučaju, situacija je obrnuta, učenici petih razreda osnovne škole čine 31% manje odstupanja u odnosu na učenike osmih razreda.

U odstupanjima koja se svrstavaju u zamjene prezenta utvrđeno je 5 odstupanja kod učenika petih razreda, a kod učenika osmih razred 3 odstupanja, što je ukupno 8 pogrešaka. Učenici osmih razreda čine 40% manje odstupanja.

U odstupanjima koja se svrstavaju u zamjena glagolskog pridjeva radnoga utvrđeno je 69 odstupanja kod učenika petih razreda, a kod učenika osmih razreda 24 odstupanja, što je ukupno 93 pogrešaka. Učenici osmih razreda čine 66% manje odstupanja.

U odstupanjima koja se svrstavaju u zamjenu glagolskog pridjeva trpnoga utvrđeno je 5 odstupanja kod učenika petih razreda, a kod učenika osmih razreda 0 odstupanja, što je ukupno 5 pogrešaka. Učenici osmih razreda su napredovali 100%.

U odstupanjima koja se svrstavaju u zamjenu futura I. utvrđeno je 12 odstupanja kod učenika petih razreda, a kod učenika osmih razred 3 odstupanja, što je ukupno 15 pogrešaka. Učenici osmih razreda čine 75% manje odstupanja.

U odstupanjima koja se svrstavaju u zamjena glagolskih priloga utvrđeno je 4 odstupanja kod učenika petih razreda, a kod učenika osmih razred 8 odstupanja, što je ukupno 12 pogrešaka. Učenici osmih razreda čine 50% manje odstupanja.

U odstupanjima koja se svrstavaju u zamjena imenica utvrđeno je 11 odstupanja kod učenika petih razreda, a kod učenika osmih razred 0 odstupanja, što je ukupno 11 pogrešaka. Učenici osmih razreda čine 100% manje odstupanja.

U odstupanjima koja se svrstavaju u zamjena čestica utvrđeno je 8 odstupanja kod učenika petih razreda, a kod učenika osmih razred 5 odstupanja, što je ukupno 13 pogrešaka. Učenici osmih razreda čine 38% manje odstupanja.

U odstupanjima koja se svrstavaju u zamjena priloga utvrđeno je 27 odstupanja kod učenika petih razreda, a kod učenika osmih razred 15 odstupanja, što su ukupno 42 pogrešake. Učenici osmih razreda čine 45% manje odstupanja.

U odstupanjima koja se svrstavaju u zamjena veznika utvrđeno je 0 odstupanja kod učenika petih razreda, a kod učenika osmih razred 2 odstupanja, što je ukupno 2 pogrešaka. Učenici petih razreda nisu upotrijebili nenormativni oblik veznika.

Tablica 4: Broj najčešćih odstupanja od morfološke norme

Vrsta odstupanja	5. razred	8. razred	Ukupan broj odstupanja	Razlika izražena u postotcima
Zamjena unutar kategorije roda	18	10	28	45%
Zamjene unutar kategorije broja	11	3	14	73%
Zamjene unutar kategorije načina	16	22	38	28%
Zamjene unutar kategorije padeža	26	12	38	54%
Zamjene unutar kategorije određenosti	2	0	2	100%
Zamjena pridjeva	3	1	4	67%
Zamjena zamjenica	8	3	11	63%
Zamjena brojeva	8	0	8	100%
Zamjena priloga	10	5	15	50%

Zamjena infinitiva	16	23	39	31%
Zamjena prezenta	5	3	8	40%
Zamjena glagolskog pridjeva radnoga	69	24	93	66%
Zamjena glagolskog pridjeva trpnoga	5	0	5	100%
Zamjena futura I.	12	3	15	75%
Zamjena glagolskih priloga	4	8	12	50%
Zamjena imenica	11	0	11	100%
Zamjena čestica	8	5	13	38%
Zamjena prijedloga	27	15	42	45%
Zamjena veznika	0	2	2	100%

8. 4. Razlozi odstupanja od morfološke norme

Odstupanja u upotrebi normativnoga oblika glagolskoga pridjeva radnoga uvjetovana su isključivo utjecajem imanentne gramatike. Kao što je navedeno u prethodnom opisu govora novogradiškoga kraja s morfološkog aspekta, vrlo često dolazi do stezanja završnih samoglasnika (ao > a/o) i umetanja glasa *j* (io > ijo).

Zamjene unutar konstrukcije padeža najbrojnije se u slučaju kada nominativ dolazi umjesto genitiva i genitiv umjesto akuzativa. Razloga u imanentnoj gramatici nema, no moguće je da zbog brzine ili neznanja padežnih pitanja griješe (umjesto *koga? čega?*, učenici se pitaju se *tko? što?* ili *koga? što?*).

Zamjene priloga česte su i uvjetovane imanentnom gramatikom jer se prilogom *kuda* u štokavskome označuje i mjesto i smjer kretanja.

Zamjene unutar kategorije roda su česte i razlog je više sintaktičke prirode. Zbog reda riječi u rečenici, učenici se oslanjaju na prvu ili posljednju navedenu osobu i prema njoj slažu kongruenciju, što potvrđuje da je ovo odstupanje nastaje pod utjecajem normativne gramatike, analogijom prema drugim pravilnim modelima.

Odstupanja u nenormativnoj upotrebi infinitiva su isključivo nastale pod utjecajem

immanentne gramatike jer je u štokavskome narječju infinitiv okrnjena dočetka.

Isto tako, kondicional I. u štokavskim organskim idiomima tvori se od okamenjena oblika aoristnoga oblika *bi* u svima padežima, što potvrđuje da ovo odstupanje nastaje pod utjecajem immanentne gramatike.

Zamjene unutar kategorije broja su isto sintaktičke naravi, zbog reda riječi u rečenici učenici se povedu sa zadnjom riječi i povezuju je s nenormativnim rodnom. Tako da je ova pogreška uvjetovana normativnom gramatikom.

Nenormativni oblik veznika *pošto* uobičajen je u štokavskome organskome idiomu, koristi se kao uzročni veznik umjesto *budući da*.

Nenormativni oblici glagolskih priloga uvjetovani su immanentnom gramatikom, okrnjena dočetka pojavljuje se glagolski prilog sadašnji kao obilježje štokavskoga govora, dok se s glagolskim prilogom prošli učenici ponajviše prvo susreću u školi jer je štokavcima on nepoznat, odnosno rijetko da upotrebljavaju.

Što se tiče odstupanja vezanih za zamjenu prijedloga, najviše se griješi s upotrebom priloga *s/sa* u značenju instrumentala sredstva, što je jedno od obilježja štokavskoga narječja, odnosno immanentne gramatike.

Odstupanja u upotrebi prezenta nastaje pod utjecajem normativne gramatike, učenici se povedu za jednim modelom i ne obraćaju pozornost na iznimke.

Iz priložene kratke analiza vidi se da je najjači razlog odstupanja immanentna gramatika što potvrđuje četvrtu hipotezu (*Većina odstupanja uzrokovana je utjecajem immanentne gramatike*). Ostala su odstupanja nastavala pod utjecajem normativne gramatike. Za 50% više se griješi zbog immanentne gramatike, stoga je vidljivo da se na to može i mora utjecati. Sada će se navesti prijedlozi za uključivanje immanentne gramatike u proces učenja.

9. UČENJE I POUČAVANJE MORFOLOŠKE NORME

Kako je već napisano, učenicima je učenje standardnoga jezika novo znanje, koje im omogućuje sekundarnu jezičnu kompetenciju i sekundarni jezični osjećaj. S obzirom na to da pojedinci s lakoćom steknu imanentnu gramatiku, učenike treba potaknuti na učenje novoga jezika i biti pažljiv pri njegovu poučavanju.

U učenju novoga znanje, pojedinac ipak primjećuje da mu je u njemu dosta toga poznato, poznato mu je ono što je u njemu pohranjeno u obliku imanentne gramatike. Na temelju toga može se zaključiti kako “standardni idiom nije potrebno učiti/poučavati kao posve novo jezično znanje, već kao sustav koji se u određenoj, većoj ili manjoj mjeri, razlikuje od zavičajnoga idioma, odnosno imanentne gramatike svakoga pojedinca” (Alerić, 2009: 89).

Nažalost, današnje stanje u školama još uvijek naglasak stavlja na jezične teorijske činjenice, pravila i definicije. U takvom poučavanju zanemaruje se učenikova imanentna gramatika, a hrvatski se jezik poučava kao mrtvi jezik.

Gramatika se može poučavati izravno i neizravno. Izravno poučavanje gramatike znači objašnjavanje gramatičkih pravila i jezičnih struktura. U tome slučaju nastavnik riječima izriče pravilo i time nudi i traži svjesno metajezlično znanje, a to znači da ga učenici mogu jasno izraziti, oblikovati riječima (usp. Jelaska, 2007: 16).

Efikasniji način rada bio bi neizravno poučavanje gramatike. To znači da se učenicima prepušta da sami otkriju pravila o jezičnim jedinicama, pogotovo ako se učenici susretnu u različitim stvarnim situacijama. U neizravnome poučavanju svjesno znanje nije uvijek nužno, važno je da učenik vlada željenim znanjem u uporabi, ne treba uvijek nužno znati riječima jasno oblikovati jezična pravila. (usp. Jelaska, 2007: 16)

U *Nastavnome planu i programu za osnovne škole*, pristup poučavanja od imanentne gramatike nije utemeljen, jedino ga je moguće iščitati iz samo jedne nastavne jedinice osmoga razreda, odnosno nastavne jedinice *Zavičajni govori i narječja prema književnome jeziku* gdje se za obrazovna postignuća navode: “razlikovati zavičajni govor i narječje od književnoga jezika; razumjeti odnos i ulogu zavičajnoga govora i narječja prema hrvatskome književnome jeziku; zamjenjivati riječi, izraze i rečenice zavičajnoga govora hrvatskim književnim jezikom i obratno” (*Nastavni plan i program za osnovnu školu*, 2006: 47).

Također, učenje se može podijeliti na proaktivno (samostalno planiranje i organiziranje

vlastitoga proces učenja) i reaktivno (izvršavanje aktivnosti koje pripremaju nastavnici ili su ponuđeni u udžbenicima). Većina učenika uči reaktivno, stoga nastavnik ima ključnu ulogu u učenju jezika (usp. *Zajednički europski referentni okvir za jezike*, 2005: 145). Nastavnik bi trebao učiti učenike kako koristiti normativne priručnike i davati im primjere iz svakodnevice kako bi lakše shvatili jezičnu situaciju.

Pri spoznaji i usvajanju znanja o jeziku, vrlo je važno da gramatički sadržaji budu bliski učeničkom iskustvenom svijetu (tema lingvometodičkoga predloška, didaktička igra, svakodnevna komunikacijska situacija) (usp. Češi i Jelaska, 2007: 116).

Nastavnik bi trebao odrediti i popisati učenička odstupanja od morfološke norme i odrediti popis onih morfoloških obilježja u kojima se učenička imanentna gramatika razlikuje od normativne gramatike, “određivanjem osnovnih obilježja imanentne gramatike te njihovom usporedbom s normativnom gramatikom zapravo se izrađuju dijelovi tzv. razlikovne ili diferencijalne gramatike u kojoj se popisuju one činjenice učeničkoga govora, govornih varijeteta ili žargona koje se po svojim gramatičkim obilježjima razlikuju od morfološke norme standardnoga idioma” (Alerić, 2009: 92).

Školska razlikovna gramatika popisuje i opisuje one jezične činjenice učeničkoga govora koje po svojim gramatičkim obilježjima odstupaju od standardnojezične norme - ona je razlikovna (sadrži samo razlike), opisna (opisuje razlike), sinkronijska (u okviru je suvremenosti) i didaktička (odabire razlike koje utječe na učenikovo osposobljavanje standardnojezične komunikacije) (usp. Težak, 1996: 418).

Uspoređujući vlastiti jezik sa standardnom normom, učenik će i izvan škole oslušivati govor svoje obitelji, prijatelja, rođaka i sam moći uočiti njihova odstupanja od morfološke norme.

Popise koje su nastavnici napravili trebali bi dati djeci na uvid, dopustiti im da ih imaju kraj sebe dok pišu školsku zadaća jer bi tako znali “na što moraju pri pisanju paziti, dok su im prije te pogreške bile nekako previše apstraktne pa su im često promakle” (Travinić, 1957: 24). Ali zato biti i kriteriji trebali biti stroži pri ocjenjivanju ako oni te greške ponove. “Dakle, valja utvrditi karakteristične gramatičke i pravopisne pogreške i sistematski ih uklanjati, pa rezultati neće izostati” (Sović, 1967: 27). Pri obradi gramatike nastavnici često idu previše u širinu, trebalo bi ponajviše obrađivati ono u čemu učenici griješe, pri obradi ne ići previše u detalje, nego sastaviti što kraća i jednostavnija pravila. Također, učenici ne vole previše pravila, stoga je bolje da ih se nauči gledati u gramatike (usp. Travinić, 1957: 22-23).

9. 1. Normativni uzorci

Prikazani rezultati istraživanja ne mogu direktno biti upotrijebljeni u procesu učenja i poučavanja, već mogu poslužiti kao temelj u ovladavanju normativnom gramatikom, odnosno kao temelj za izradu dijelova razlikovne gramatike, tzv. “uzoraka odstupanja od morfološke norme (normativnih uzoraka) i zatim primijenjeni u procesu ovladavanja normativnom gramatikom” (Alerić, 2009: 93). U nastavi hrvatskoga jezika osnovni radni proces sastojao bi se od otkrivanja i utvrđivanja razlika između imanentne i normativne gramatike, ponajprije onih najčešćih.

Normativne uzorke Alerić definira kao “češća odstupanja u konkretnim područjima morfološke norme, činjenice morfološke norme koje učenici teže usvajaju ili prilikom čije primjene čine češća odstupanja” (2009: 94). Svaki normativni uzorak treba sadržavati sljedeće dijelove:

1. imenovanje normativnog uzorka
2. opis odstupanja od morfološke norme
3. učestalost odstupanja
4. usporedba imanentne i normativne gramatike i prikaz razlika
5. upute za obradu odstupanja u nastavi hrvatskoga jezika (Alerić, 2009: 94)

Kada bi se nastava morfologije zasnivala na normativnim uzorcima, učenici bi morfološku normu usvajali na konkretnim primjerima i time bi bilo zadovoljeno načelo zornosti. Uočavajući razlike između imanentne i normativne gramatike, učenici bi se oslanjali na svoje stečeno znanje te bi lakše i brže usvojili novo.

U ovome su radu, na temelju dobivenih rezultata istraživanja, oblikovana tri normativna uzorka: nenormativni oblik glagolskog pridjeva radnog, zamjena unutar kategorije načina i nenormativni oblik glagolskoga priloga sadašnjega. Prvi normativni uzorak izabran je zato što se u glagolskome pridjevu radnome zapaža najveći broj odstupanja, dok su druga dva izabrana zato što su se odstupanja u njima povećala u osmim razredima.

9. 1. 1. Nenormativni oblici glagolskoga pridjeva radnoga

1. Opis odstupanja od morfološke norme

Umjesto normativno utvrđenih nastavaka glagolskoga pridjeva radnoga u ovim se odstupanjima, zbog raznih utjecaja, javljaju nenormativni nastavci. Glagolski pridjev radni služi za tvorbu složenih glagolskih oblika: perfekta (*govorio je*), pluskvamperfekta (*bio je govorio*), futura II. (*bude govorio*) i kondicionala (*bi govorio*).

2. Učestalost odstupanja

Tablica 5: Učestalost zamjene normativnog oblika glagolskog pridjeva radnoga nenormativnim

Zamjena normativnog oblika glagolskog pridjeva radnog nenormativnim	5. razred	8. razred
1. lice jednine	29	11
3. lice jednine	36	6
1. lice množine	2	3
3. lice množine	2	4
ukupno	69	24

3. Usporedba imanentne i normativne gramatike i prikaz razlika

Glagolski pridjev radni tvori se tako da se infinitivnoj osnovi dodaju nastavci:

- a) -o (za muški rod), -la (za ženski rod), -lo (za srednji rod), ako infinitivna osnova završava na samoglasnik (mora-o, mora-la, mora-lo)
- b) -ao (za muški rod), -la (za ženski rod), -lo (za srednji rod), ako infinitivna osnova završava na suglasnik (rek-ao, rek-la, rek-lo) (usp. Barić i sur. 1995: 245)

Uz to još je posebno istaknuto da “glagoli *s je* imaju u muškom rodu jedn. alomorf *i*: smjeti - smio, živjeti - živjela - živio itd” (Barić i sur. 1995: 245).

U štokavskome narječju glagolski pridjev radni se ovako razvijao. “Vokalizacijom -l > -a nastali slijed *-ao u jednim je ŠTOK. govorima (u pravilu u književnojezičnim stilizacijama) ostao neizmijenjen (*mogal, išal, stal* > *mogao, išao, stao*); u organskim je govorima razriješen, češće stezanjem u -ō (*mogal, išal, stal* > *mogao, išao, stao* > *mogō, išō, stō*), potvrđenim u

dubrovačkom, slavonskom i istočnobosanskom, rjeđe stezanjem u -ā (*mogal, išal, stal* > *moga, išao, stao* > *mogā, išā, stā*) (Lukežić, 2015: 343). Također, vokalizacijom -l > -a nastali sljedovi *-io, *-eo, *-oo, *-uo razriješeni su ubacivanjem hijatskoga *j* među susljedne samoglasnike (*bil, uzal, ubol, čul* > *bijo, uzejo, ubojo, čujo*) (usp. Lukežić, 2015: 343).

Uz prethodno navedena oblike odstupanja, često se javljaju i odstupanja koja su uvjetovana analogijom prema tvorbi drugoga roda, odnosno oblik glagolskog pridjeva ženskoga roda utjecao je na muški i obrnuto.

Mnoga se od ovih učeničkih odstupanja mogu objasniti utjecajem njihovih imanentnih gramatika, a najčešća odstupanja u glagolskom pridjevu radnom su:

1) umetanje suglasnika *j* u muškom rodu

5. razred

pamtijo (pamtio /sam te riječi/), bacijo (/odmah sam se / bacio /na potragu/), vratijo (/pa sam se/ vratio), kada sam završijo, okupijo ekipu (kada sam završio, otišao sam na brod i okupio ekipu), iselijo iz nje (/nikad se ne bih/ iselio iz nje), cijeli brod opkolijo (/on je/ cijeli brod opkolio), živijo (živio /je u maloj kući/), volijo (volio /je puno jesti/), mislijo (mislio /je/), tražijo (tražio /je prijatelja/), služijo (služio /je/), odlučijo (odlučio /je/)

8. razred

pijo (/nisam ni jeo ni/ pio), upalijo (upalio /sam televizor/), smijo (/pogotovo sam se/ smijao/), upozorijo (upozorio /je prijatelje/), falijo (falio /mu je prijatelj/)

2) utjecaj oblika glagolskog pridjeva radnog muškog roda na oblik ženskog roda

5. razred

ožednila (/ubrzo sam/ ožednjela), sletila (sletjela /sam sa stepenica/), volila (/ona je/voljela /prašinu/), poludila (poludjela /je od brige/)

8. razred

volili (voljeli /smo se/)

3) utjecaj oblika glagolskog pridjeva radnog ženskog roda na muški rod

5. razred

vidjeo (vidio /sam puno životinja/; vidio /sam džunglu/; vidio /sam/), htjeo (htio /sam/), htjeo (htio /je/), dospjeo (dospio /u ovaj grad/), vidjeo (vidio /da dolazi/), vtjeo (vtio /je repom/)

8. razred

odnjeo (odnio /sam zlato/), htjeo (htio /je pomoći/), svidjeo (svidio /mu se grad/)vidjeo (vidio /sam poruku/), letjeo (letio /sam s vjetrom/)

4) stezanje završnih samoglasnika *ao* u muškom rodu u dugo *a*

5. razred

otiša (otišao /sam u kuću/; otišao /sam vani/), stiga (/kad sam(stigao), ima (imao /sam dva psa/), pita (/snjegović ih je/ pitao), narasta (grah /je narastao/), stiga (/kada je/ stigao /u Hrvatsku/)

8. razred

oša (otišao /sam kući/)

5) stezanje samoglasnika *ao* u muškom rodu u dugo *o*

5. razred

došo (došao /sam kod prijatelja/), ugledo (ugledao /je/), pono (/on je/ ponio /povećalo/), kreno (krenuo /je s tetom/), skino (skinuo /mi ga je s ruke/)

8. razred

pito (/nisam/ pitao /Martina/), viko (vikao /sam/), otišo (otišao /sam/)

3. Upute za obradu odstupanja u nastavi hrvatskoga jezika

Učenje i poučavanje glagolskoga pridjeva radnog predviđeno je u šestom razredu osnovne škole (usp. *Nastavni plan i program za osnovnu školu 2006*: 41). Navedena su sljedeća obrazovna postignuća: “prepoznavati i tvoriti glagolske pridjeve; razlikovati i pravilno rabiti radni i trpni pridjev” (*Nastavni plan i program za osnovnu školu 2006*: 41). Također se u šestome razredu uče i složeni glagolski oblici: perfekt, pluskvamperfekt, futura II. i kondicional koji se tvore od glagolskoga pridjeva radnoga.

Učenicima je ponajprije važno ukazati na čestu upotrebu glagolskoga pridjeva radnoga jer sudjeluje u tvorbi četiri složena glagolska oblika. Na primjerima u normativnome uzorku važno je učenike upozoriti na učestalost odstupanja takve vrste. Potrebno je proučiti primjere odstupanja koji su navedeni u normativnom uzorku i navesti učenike da sami pokušaju upotrijebiti pravilan oblik glagolskog pridjeva radnog u navedenim primjerima. Budući da se glagolski pridjev radni pojavljuje u četiri glagolska oblika mogu se koristiti tekstovi zasićeni takvim odstupanjima u kojima bi učenici trebali navesti pravilne oblike.

9. 1. 2. Zamjena unutar kategorije načina

1. Opis odstupanja

U ovome je odstupanju od morfološke norme normativni oblik prvoga lica jednine kondicionala I. (aorist glagola biti kao sastavni dio kondicionala I.) zamijenjen trećim licem jednine ili množine kondicionala I.

Proširivanje aoristnog oblika drugoga lica jednine, trećeg lica jednine i množine na sva ostala lica smatra se jednim od najčešćih odstupanja od morfološke norme, što je potvrdilo i ovo istraživanje.

2. Učestalost odstupanja

Tablica 6: Učestalost odstupanja zamjene unutar kategorije načina

Zamjena unutar kategorije načina	5. razred	8. razred
----------------------------------	-----------	-----------

3. on, ona, ono bi ljubio, ljubila, ljubilo
4. mi bismo ljubile, ljubili, ljubila množina
5. vi biste ljubile, ljubili, ljubila
6. oni bi ljubile, ljubili, ljubila

Odstupanja se najčešće javljaju pod utjecajem govora, ali i pod utjecajem razgovornoga stila. Za štokavsko narječje karakteristično je da aorist glagola *biti* u svim oblicima ima samo oblik *bi*, odnosno “u organskim ŠTOK. dijalektima izgubila se zasebna paradigma, u svim oblicima kondicionala je okamenjen oblik *bi*” (Lukežić, 2015: 347). Kondicional I. s negacijom ispred aoristnog oblika često se u govoru može čuti i bez završnoga -i, npr. *Neb išla u trgovinu*²⁰.

Normativni oblik prvog lica jednine (*bih*) i prvoga i drugoga lica množine (*bismo*, *biste*) aorista glagola *biti* jesu mjesta na kojima se javljaju pogreške. Pravilni se oblici zamjenjuje nepravilnim oblikom *bi*. Zbog utjecaja normativne morfologije, odnosno normativnog oblika kondicionala I. za 1. lice jednine, učenici griješe primjenjujući ga i na druga lica.

f) umjesto prvog lica jednine kondicionala upotrijebljeno je treće lice jednine/množine ili drugo lice jednine kondicionala

5. RAZRED

htjela bi (htjela bih /ga više upoznati/), jednog dana bi voljela (jednog dana bih voljela /biti kao ona/), otišao bi (otišao bih /s prijateljima na sladoled/), kako se ne bi (kako se ne bih osjećala tužna), ne bi (ne bih /dao/), kako bi se mogla (kako bih se mogla)

8. RAZRED

sve bi dala (sve bih dala /da tako ostane/), bi uživala (bih uživala), ovu bi pripovijetku posvetila (ovu bih pripovijetku posvetila), voljela bi (voljela bih /posjetiti London/), svakom bi pomogla (svakom bih pomogla), ne bi volio (ne bih volio), ne bi pobjegao (ne bih pobjegao), bi htjela (bih htjela), bi ostala (bih ostala)

g) umjesto prvog lica množine kondicionala upotrijebljeno je treće lice

²⁰ Potvrđeno u govoru Mande Barabaš.

jednine/množine ili drugo lice jednine kondicionala

5. RAZRED

bi igrali igrice (/došao je kod mene/ da bismo igrali igrice), smrzli bi se (smrzli bismo se)

8. RAZRED

da bi shvatili (da bismo shvatili /poruku moramo si predočiti/), kako bi izbjegli (kako bismo izbjegli /takve sukobe/), mi bi trebali (mi bismo trebali /saslušati/), trebali bi (trebali bismo /moći/), da bi mogli (da bismo mogli), mi bi trebali (mi bismo trebali /prvi stati/), trebali bi (trebali bismo /malo razmisliti/), trebali bi (trebali bismo /se smiriti/), ne bi imali ovo (ne bismo imali ovo), na kraju bi imali (na kraju bismo imali), bi voljeli (bismo voljeli)

h) umjesto drugog lica množine kondicionala upotrijebljeno je treće lice jednine/množine ili drugo lice jednine kondicionala

5. RAZRED

kada bi dobili novu majku kako bi se osjećali (kada biste dobili novu majku kako biste se osjećali)

i) umjesto trećeg lica jednine kondicionala upotrijebljeno je prvo lice jednine kondicionala

5. RAZRED

on je rekao da ne bih (on je rekao da ne bi)

8. RAZRED

on to ne bih (on to ne bi), rekao je da radije ne bih (rekao je da radije ne bi)

j) umjesto prvog lica množine kondicionala upotrijebljeno je prvo lice jednine kondicionala

5. RAZRED

pozvali bih sve prijatelje i igrali bih nogomet (pozvali bismo sve prijatelje i igrali bismo nogomet /mi, braća/)

4. Upute za obradu odstupanja u nastavi hrvatskoga jezika

Nastavni plan i program za osnovnu školu predviđa obradu kondicionala I. (zajedno s obradom kondicionala II.) u obveznom sadržaju za šesti razred (usp. 2006: 41). Kao obrazovna postignuća navode se: “prepoznati i razlikovati kondicional prvi i drugi te njihovu tvorbu; pravilno rabiti kondicional prvi u govorenju i pisanju za izricanje želje i molbe” (*Nastavni plan i program za osnovnu školu* 2006: 41).

Da bi se smanjio broj pogrešaka, kod upotrebe kondicionala I. potrebno je odrediti na koje se glagolsko lice odnosi, prisjetiti se kako glasi aorist glagola biti u tome glagolskom licu te primijeniti pravilan oblik u govoru i pismu. Učenike valja upozoriti na moguće nedoumice pri nenormativnoj upotrebi kondicionala I. Ako primatelj pročita dobivenu poruku: *Trebao bi se ošišati*, on to shvaća kao pošiljateljjev prijedlog da je vrijeme da se ošiša ne shvaćajući da je pošiljatelj mislio na sebe, ali je pogriješio u pisanju (*Trebao bih se ošišati.*) Također, učenicima valja skrenuti pozornost na uljudniju komunikaciju, odnosno molbu i zahtjev koji će im trebati u svakodnevnoj komunikaciji, u primjerima: *Molio bih vas; ako biste mi mogli pomoći* itd.

9. 1. 3. Zamjena normativnoga oblika glagolskoga priloga sadašnjega nenormativnim

1. Opis odstupanja

Ovo se odstupanje javlja prilikom nepravilne tvorbe glagolskoga priloga sadašnjega. Najčešće su pogreške uzrokovane pogrešnim oblicima nesvršenih glagola od kojih se glagolski prilozi sadašnji tvore (npr. nije pravilno pregledajući, nego pregledavajući) ili kada ga se pokušava tvoriti od svršenih glagola (npr. *učineći*). odstupanja se javljaju i kada se umjesto glagolskoga priloga sadašnjega upotrijebi glagolski prilog prošli.

2. Učestalost odstupanja

Tablica 7: Učestalost odstupanja zamjene normativnoga oblika glagolskoga priloga sadašnjega

Opis odstupanja	5. razred	8. razred
Nenormativni oblik glagolskoga priloga sadašnjega	4	2
Umjesto glagolskoga priloga sadašnjega upotrijebljen je glagolski prilog prošli	0	4

3. Usporedba imanentne i normativne gramatike i prikaz razlika

U standardnojezičnoj morfološkoj normi pravilo za tvorbu glagolskoga priloga sadašnjega glasi: “Glagolski prilog sadašnji ili particip prezenta tvori se samo od nesvršenih glagola, i to tako da se 3. osobi množine u prezentu doda nastavak -ći” (Težak i Babić, 2005: 152).

U štokavskome narječju glagolski prilog sadašnji ostvaruje se bez završnoga -i (*iduć, sjedeć*). Također, vrlo je slabo u svakodnevnoj komunikaciji, stoga ne čudi što učenici ne znaju napisati normativan oblik ili ga zamijene s glagolskim prilogom prošlim.

c) zamjena normativnog oblika glagolskog priloga sadašnjeg nenormativnim

5. RAZRED

igraju ći se (igrajući se), smijaju ći se (/krenule smo kući/ smijući se), bježaju ći sam ugledao (bježeći sam ugledao), kretaju ći se (krećući se)

8. RAZRED

pisaju ć (pišući /ovo pismo/), pisaju ći (pišući /ovo pismo/), gledavši album (gledajući album), ulazivši u učionicu (ulazeći u učionicu), hvatavši ribu (hvatajući ribu), izlazivši iz škole (izlazeći iz škole)

4. Upute za obradu odstupanja u nastavi hrvatskoga jezika

Učenje i poučavanja glagolskoga priloga sadašnjega predviđeno je u osmome razredu pod

nastavnom jedinicom zamjenjivanje zavisnih rečenica glagolskim priložima, a za obrazovna postignuća navedeni su: “prepoznati i razlikovati glagolski prilog sadašnji i glagolski prilog prošli, razumjeti njihovo značenje i službu u rečenici; pravilno rabiti glagolske priloge; preoblikovati zavisne rečenice glagolskim priložima” (*Nastavni plan i program za osnovne škole*, 2006: 47)

Učenicima ponajprije treba objasniti značenje glagolskoga priloga sadašnjega, odnosno da on izriče radnju koja se događa u isto vrijeme kad i radnja izrečena u drugom dijelu rečenice. Na nastavnim listićima poželjno je zadati zadatke u kojima će zavisne rečenice preoblikovati glagolskim priložima. Isto tako, potrebno je osvijestiti učenicima da se neki glagolski prilozimi upotrebljavaju kao pridjevi i time označuju neko stalno svojstvo te gube vremensko značenje (*tekuća voda, tekući račun*). Trebalo bi učenike navesti da se sjete što više primjera. Naglašena treba biti i razlika između glagolskoga priloga sadašnjega koji označava sadašnju radnju, i tvori se od nesvršenih glagola, i glagolskoga priloga prošloga koji označava prošlu radnju te se tvori od svršenih glagola. Budući da se glagolski prilog sadašnji tvori od 3. lica množine prezenta, valjalo bi učenike podsjetiti na pravilne prezentske nastavke, kao i na svršene i nesvršene glagole.

9. 2. Suvremena nastavna sredstva i zadaci

Još je Rosandić 1977. ukazao na važnost tehničkih audiovizualnih pomagala kako su se “njihovim uključivanjem otvorile su se nove mogućnosti metodičke organizacije nastavnog procesa” (Rosandić, 1977: 160). Pojedine nastavne metode trebale bi se prilagoditi novim medijima, a audiovizualna pomagala mogu se očitovati kao objašnjenje, najava ili instrukcija za rješavanje vježbi (usp. Rosandić, 1997: 160).

HNOS kao novi pristup planiranju, standardiziranju i izvođenju obrazovnog procesa mijenja uloga svih sudionika odgojno-obrazovnog procesa. Učitelj od predavača postaje kreator nastavnog procesa, dok učenici aktivno sudjeluju u svim etapama nastavnog sata (usp. Ivon i Vrsaljko, 2009: 153).

9. 2. 1. Plakati s najčešćim odstupanjima

Da popisi najčešćih odstupanja učenika ne moraju biti monotono ispisani na papiru, dokazuju i ovi primjeri plakata koje učenici mogu imati zalijepljene u razredu, ali i na svojim računalima te mobitelima. Na sljedećim slikama prikazano je 30 najčešćih pogrešaka izvađenih iz učeničkih školskih zadaća. Iako se ova odstupanja ne odnose samo na morfološku normu, ona mogu pripomoći u učenju jezika u cjelini, odnosno mogu se izraditi plakati samo s morfološkim odstupanjima koji će se temeljiti na učeničkim školskim zadaćama. Svaki učenik može biti sukreator tako što će izvaditi sva odstupanja iz svoje školske zadaće i, uz odstupanje, napisati i pravilan (normativni) oblik. Cijeli razred uz pomoć nastavnika može izraditi jedinstven plakat koji će, temeljeći se na imanentnoj gramatici i na njihovim konkretnim odstupanjima, uvelike pripomoći njihovom ovladavanju standardnojezičnom normom.

Slika 2: 30 najčešćih pogrešaka²¹

Slika 3: Najčešće pogreške²²

²¹ Preuzeto s poveznice <https://facebook.com/snagarijeci/>

9. 2. 2. Projekt

Nastava mora biti prilagođena učenicima radi poticanja radoznalosti i kreativnosti iskustvenim učenjem. Promjena odgojno-obrazovne paradigme dovela je i do promjene u metodičkom pristupu nastavim jedinicama. Nova kurikulumna reforma zahtijeva od učenika veće sudjelovanje u kreiranju nastavnih jedinica, a samim tim i veću kreativnost. Sve se više inzistira na problemskoj, projektnoj i istraživačkoj nastavi, suradničkim oblicima učenja, rad u skupinama i rad u paru (usp. Ivon i Vrsaljko, 2009: 153).

Na sljedećoj slici prikazan je primjer projekta nazvan *Pravopisnim odredom*, posvećen Danim hrvatskoga jezika.

Slika 5: Pravopisni odred²³

Pravopisni odred
Dani hrvatskoga jezika • 11. – 17. ožujka 2014.

- 1 Pravopisni odred čini dvoje učenika, a zadatak je odreda fotografiranje javnih natpisa s ciljem ispravljanja pogrešno napisanih javnih natpisa i fotografiranje onih javnih natpisa koji zaslužuju pohvalu.
- 2 Javni natpisi nalaze se u izlozima raznih trgovina (u trgovinama), na izvanjskom oglasnom prostoru (plakati), na pročeljima kuća, na raznim letcima i sl.
- 3 Potrebno je fotografirati pogrešan natpis i opisati pogrešku i dodati svoj (zanimljiv) komentar, ali isto tako fotografirati dobar natpis i pohvaliti jezičnu ispravnost – tražimo „najgore“ i „najbolje“ javne natpise.
- 4 Potrebno je obratiti pozornost na sljedeće: pisanje glasova č/ć, ije/je, dž/d, veliko i malo slovo, strane riječi u hrvatskom jeziku, sastavljeno i rastavljeno pisanje riječi (niječnica ne), na pismenost općenito, stil i izgled natpisa.
- 5 Snimljene fotografije potrebno je složiti u pp prezentaciju. Na jednom slikokazu istaknuti fotografiju s natpisom i napisati pokudu i komentar (ispraviti pogrešno napisan natpis) ili pohvalu i komentar (istaknuti što se pohvaljuje).

²² Preuzeto s poveznice <https://facebook.com/snagarijeci/>.

²³ Preuzeto s poveznice <https://facebook.com/snagarijeci/>.

Zadatak pravopisnoga odreda jest pronaći i fotografirati što više napisanih javnih natpisa koji su pogrešno napisani, ali i onih koji su pravilo napisani. Cilj je da učenici samo uoče pogreške u svojem okruženju i time osvijeste važnost standardnojezične norme. U skladu s time, može se organizirati i svojevrsni *Morfološki odred* čiji će zadatak biti pronaći što više odstupanja od morfološke norme u javnim natpisima, novinama i mrežnim stranicama.

10. ZAKLJUČAK

Provedenim istraživanjem utvrđen je stupanj usvojenosti morfološke standardnojezične kompetencije učenika petih i osmih razreda osnovne škole s područja novogradiškoga kraja.

Prema rezultatima istraživanja najbrojnija su morfološka odstupanja vezana uz područje glagola, odnosno glagolskoga pridjeva radnoga, infinitiva, kondicionala I. i futura I. Također je dokazano da je najčešći uzrok odstupanja od morfološke norme upravo imanentna gramatika.

Budući da je novoštokavski idiom vrlo blizak standardnome, valjalo bi iskoristiti tu prednost i svladati te manje razlike koji ih dijele. U prilog tome ide i činjenica da se tijekom obrazovanja uspješno ovladava morfološkom normom, odnosno da je napredak učenika osmih razreda vrlo visok.

S tim ciljem oblikovani su normativni uzorci, koji bi, temeljeći se na učenikovoju imanentnoj gramatici, olakšali učenje osvještavajući učenicima razlike kojima trebaju ovladati, odnosno polazeći od poznatoga usvojiti novo znanje.

Dobiveni i analizirani rezultati, kao i obrađeni normativni uzorci mogli bi se primijeniti u poučavanju morfološke norme, oblikovanju nastavnih materijala koji bi se temeljili na primjeni imanentne gramatike u ovladavanju normativnom gramatikom te pridonijeti u izradi razlikovne gramatike.

11. POPIS LITERATURE

1. ANIĆ, Vladimir (2006) *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi liber.
2. ALERIĆ, Marko (2006) *Imanentna gramatika u ovladavanju standardnojezičnom morfologijom*. LAHOR: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik. Vol. 2. No. 2. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo. Str. 190-206.
3. ALERIĆ, Marko (2007) *Jezični osjećaj i ovladavanje standardnojezičnom kompetencijom*. Dijete i jezik danas. Zavičajnost u nastavi hrvatskog jezika. Interkulturalnost u nastavi stranih jezika. Zbornik radova s međunarodnoga stručnoga i znanstvenoga skupa. Čakovec - Osijek: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu - Središte u Čakovcu - Učiteljski fakultet u Osijeku. Str. 10-26.
4. ALERIĆ, Marko (2009) *Normativna morfologija u nastavi hrvatskoga jezika (Imanentna gramatika u nastavi normativne morfologije)*. Doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet.
5. BARIĆ, Eugenija i dr. (1995) *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
6. ČEŠI, Marijana i JELASKA, Zrinka (2007) *Poučavanje gramatike i oblikovanje nastavnoga sata: primjer obrade sklonidbe i padeža*. U: Komunikacija u nastavi hrvatskoga jezika. Uredile: Marijana Češi i Mirela Barbaroša-Šikić. Str. 100-118. Zagreb: Slap.
7. PAVLIČEVIĆ-FRANIĆ, Dunja (2007) *Standardnojezična normativnost i/ili komunikacijska funkcionalnost u procesu usvajanja hrvatskoga jezika*. U: Komunikacija u nastavi hrvatskoga jezika. Uredile: Marijana Češi i Mirela Barbaroša-Šikić. Str. 34-50. Zagreb: Slap.
8. GAZDIĆ-ALERIĆ, Tamara i ALERIĆ, Marko (2012) *Ovladavanje imanentnom i normativnom gramatikom hrvatskoga jezika*. Bjelovarski učitelj, časopis za odgoj i

9. IVON, Katarina i VRSALJKO, Slavica (2009) *Poticanje kreativno u nastavi hrvatskoga jezika i književnosti*. Magistra Iadertina 4. Zadar: Sveučilište u Zadru
10. IVŠIĆ, Stjepan (1913) *Današnji posavski govor*. Zagreb: Dionička tiskara.
11. JELASKA, Zrinka (2007) *Teorijski okviri jezikoslovnomu znanju u novom nastavnom programu hrvatskoga jezika za osnovnu školu*. U: *Komunikacija u nastavi hrvatskoga jezika*. Uredile: Marijana Češi i mirela Barbaroša-šikić. Str. 9-34. Zagreb: Slap.
12. KOVAČEVIĆ, Melita i PAVLIČEVIĆ-FRANIĆ, Dunja (2002) *Komunikacijska kompetencija u višejezičnoj sredini I.: prikazi, problemi, putokazi*. Zagreb: Slap.
13. LISAC, Josip (2003) *Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Zagreb: Golden marketing.
14. LUKEŽIĆ, Iva (1998) *Štokavsko narječje*. *Radovi Zavoda za slavensku filologiju* 32. str. 117-135.
15. LUKEŽIĆ, Iva (2015) *Zajednička povijest hrvatskih narječja: morfologija*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada Filozofski fakultet u Rijeci
16. MAMUZIĆ, Ilija (1959) *Novi prilozi nastavi materinjeg jezika u srednjim školama*. Beograd: Nolit
17. *Nastavni plan i program za osnovnu školu*, 2006.
18. ROSANDIĆ, Dragutin (1977) *Metode u nastavi morfologije*. *Suvremena metodika nastave hrvatskog ili srpskog jezika* 3. Str. 154-161.

19. ROSANDIĆ, Dragutin i SILIĆ, Josip (1979) *Osnove morfologije i morfostilistike hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
20. SOVIĆ, Ivan (1967) *Neka zapažanja o učeničkoj pismenosti*. Suvremena metodika nastave hrvatskog ili srpskog jezika XV. Str. 22-29.
21. ŠKARIĆ, Ivo (2006) *Hrvatski govorili!*. Zagreb: Školska knjiga
22. TEŽAK, Stjepko (1996) *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 1*. Zagreb: Školska knjiga.
23. TEŽAK, Stjepko i BABIĆ, Stjepan (2005) *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga
24. TRASK, Robert Lawrence (2005) *Temeljni lingvistički pojmovi*. Zagreb: Školska knjiga
25. TRAVINIĆ, Rudolf (1957/1958) *Jedno mišljenje o obradi pravopisa u školi*. Jezik VI. Str. 22-24
26. *Zajednički europski referentni okvir za jezike: učenje, poučavanje, vrednovanje* (2005) Zagreb: Školska knjiga - Council of Europe

MREŽNI IZVORI

1. http://os-retfala-os.skole.hr/kgb_arhiva/skolstvo2?news_id=210

(Pristup poveznici 5. svibnja 2016.)

2. http://os-strahoninec.skole.hr/nastava/predmeti?ms_nav=aag

(Pristup poveznici 28. svibnja 2016.)

3. <https://www.facebook.com/snagarijeci/?fref=ts>

(Pristup poveznici 28. svibnja 2016.)

10. POPIS PRILOGA

1. Slika 1: Karta središnjega dijela Slavonije.....	17
2. Tablica 1: Prikaz rezultata istraživanja po dobi učenika.....	43
3. Tablica 2: Prikaz broja odstupanja po školskim zadaćama u petim razredima.....	44
4. Tablica 3: Prikaz broja odstupanja po školskim zadaćama u osmim razredima.....	45
5. Tablica 4: Broj najčešćih odstupanja od morfološke norme.....	47
6. Tablica 5: Učestalost zamjene normativnog oblika glagolskog pridjeva radnoga nenormativnim.....	53
7. Tablica 6: Učestalost odstupanja zamjene unutar kategorije načina.....	57
8. Tablica 7: Učestalost odstupanja zamjene normativnoga oblika glagolskoga priloga sadašnjega.....	61
9. Slika 2: 30 najčešćih pogrešaka.....	64
10. Slika 3: Najčešće pogreške.....	64
11. Slika 5: Pravopisni odred	65

SAŽETAK

Rad proučava utjecaj učeničke imanentne gramatike na ovladavanje morfološkom normom. Istraživanjem su utvrđena najčešća morfološka odstupanja učenika petih i osmih razreda osnovne škole s područja novogradiškoga kraja. Napravljena je analiza broja odstupanja s obzirom na dob učenika, odnosno razlika između odstupanja učenika petih i osmih razreda. Analiza rezultata pokazala je da su najčešća odstupanja uvjetovana imanentnom gramatikom te da se učenici osmih razreda manje oslanjaju na nju jer čine 47% manje odstupanja od učenika petih razreda. U radu su ponuđena tri normativna uzorka: normativni uzorak za poučavanje glagolskoga pridjeva radnoga, kondicionala I. te glagolskoga priloga sadašnjega. Također su predstavljeni suvremeni metodički zadaci: plakati i projekti čiji je cilj olakšati učenicima ovladavanje standardnojezičnom normom.

Ključne riječi: imanentna gramatika, normativna gramatika, odstupanje od morfološke norme, normativni uzorak, štokavsko narječje

Key words: immanent grammar, normative grammar, morphological norm error, normative pattern, štokavian dialect